

stichting werkgroep herkenning

BULLETIN VAN DE WERKGROEP HERKENNING
23e Jaargang No. 3 september 2008

Vanuit het Bestuur

We hopen dat u een ontspannen zomer heeft gehad, want er komt voor Herkenning een druk najaar aan! Het lijkt erop of er een periode van 'schoon schip maken' is aangebroken en als Herkenning zijn we daar natuurlijk bij betrokken.

Zo is Westerbork op zoek naar verhalen over de interneringsperiode, na 1945. In ons vorige Bulletin heeft u daar al over kunnen lezen; u ontvangt bij dit Bulletin de speciale folder hierover. Herkenning is ook gevraagd om mee te denken over de activiteiten hieromheen. Zie ook het artikel daarover vanaf pagina 12.

Zonneke Mathée heeft wederom subsidie gekregen, nu om "dochters van" te interviewen en als dit Bulletin uitkomt, is ook de site van het Open Archief al online gegaan.

Als u nog worstelt met uw verhaal - wie niet - maakt u dan vooral gebruik van de workshops. Als bestuur willen we graag dat zoveel mogelijk mensen in staat zijn om - als ze dat zelf willen - hun verhaal te vertellen. Naast de in het kader van het Open Archief aangeboden workshops wordt er ook nog naar mogelijkheden gezocht om uw verhalen door een ander te laten opschrijven.

Verder zal het NIOD met haar onderzoek* starten, waarvoor dat van Ismée Tames een verkenning is geweest.

Op 24 oktober zullen het NIOD en het Open Archief een gezamenlijke presentatie geven over hun activiteiten. Houd u onze website in de gaten!

In het vorige Bulletin hebben we al aangekondigd dat er nog een dag georganiseerd zal worden als vervolg op de discussie die na de - op de donateursdag gedraaide - film "Oorlogsrust" plaatsvond. Het thema zal zijn: Ouder worden met een oorlogs (verwant) trauma. We willen dit onderwerp van zoveel mogelijk kanten laten belichten en natuurlijk ook u zelf aan het woord laten met uw ervaringen. Om deze dag - begin 2009 - mogelijk te maken hebben we een subsidie van Cogis aangevraagd en gekregen. Hebt u suggesties en ervaringen, laat het ons dan weten.

In dit nummer vindt u ook een uitleg over de activiteiten van de werkgroep Erkenning, die overigens niet onder Herkenning valt, maar een initiatief is van een aantal donateurs om de gevolgen van de Bijzondere Rechtspleging nader te onderzoeken.

De website ondergaat nog een laatste aanpassing, waarmee we hopen dat die weer jaren meekan. We zijn blij dat Tosh Koot de site zo goed onderhoudt zodat we zoveel mogelijk up to date zijn. Heeft u opmerkingen of goede ideeën over uiterlijk of functies van de website: mail het ons.

Ten slotte: er is veel werk aan de winkel, werk dat met een beperkt aantal mensen moet worden gedaan. Wij zoeken daarom nog steeds bestuursleden, die

(Vervolg op pagina 3)

Donatie 2008

Ondanks oproepen in vorige bulletins heeft een aantal van onze donateurs helaas zijn/haar donatie voor 2008 nog niet overgemaakt. Op hen doen wij een beroep hiertoe alsnog over te gaan.

Wij voldoen aan de nieuwe belastingregels voor de aftrek van giften en misschien is het mogelijk in december of januari voor twee jaar tegelijk uw donatie (en andere giften) over te maken. Mogelijk haalt u zo één maal in de twee jaar de drempel.

U ontvangt **geen** acceptgiro. Voor de wijze van betalen zie pag. 2 'donateur worden'.

MAILADRESSEN

Het bestuur wil graag zoveel mogelijk verzenden via e-mail. Zowel het Bulletin als andere berichten !!!

Laat u ons a.u.b uw e-mailadres en uw voorkeur hierin weten!

Informatie over de Werkgroep Herkenning

Secretariaat:

Bachrode 11
2717 AL Zoetermeer
079-8886264
E-mail: secretariaat@werkgroepherkenning.nl
www.werkgroepherkenning.nl

Adreswijzigingen a.u.b. melden aan het secretariaat

Landelijke Hulptelefoon

030 6701979

Bestuur

Cuny Holthuis-Buve (voorzitter)
Ton Scheffel (penningmeester)
Tanja van der Woud-Wolterbeek (secretaris)
Jeanne Diele-Staal (lid)

Regiocoördinatoren

Friesland	Roelie Ansingh	0512 303174
Groningen	Jurriën Oortwijn	050 3110955
Drenthe	Pieter Kempers	0591 659904
Salland & Twente	Arjen en Mieke de Groot	053 4344801
Utrecht	Joke Bor	030 6921905
Flevoland	Pragitt Koot-Brouwers	0320 412116
Brabant	Hans van Hoof	0413 475838
Limburg	Margreet Vorstenbosch	046 4373822

Partners

Joke Snijders 033 4617673

Contactgroep Kinderen van Duitse Militairen

Ab van Aldijk 023 5240898
06 53382670

Redactie Bulletin

Cuny Holthuis-Buve
Gonda Scheffel-Baars (hoofdredacteur)
scheffelbaars@planet.nl
Gerard van der Woud (eindredacteur en vormgeving)

Webmaster:

Tosh Koot

Inhoudsopgave voor dit Bulletin

Vanuit het bestuur	1
Informatie over de Werkgroep Herkenning	2
Vanuit het bestuur (vervolg), van de redactie, oproep	3
Mededelingen	
Inzendingen voor het Bulletin	4
Donaties voor de Stichting Vrienden van Werkgroep Herkenning	4
Het Open Archief	4
Herdenkingsdienst in Heerenveen	7
Gedicht	8
Mijn verhaal	
Het eerste bezoek aan mijn vaders graf	9
Mijn vader	10
Interneringskamp Westerbork	12
Nasleep WOII in Duitsland	
Een volk van daders en slachtoffers?	14
Final Account: Third Reich testimonies	17
Oproep en toelichting	
Oproep voor jurist	18
Transgenerationale traumatisering	19
De bittere beker	24
Themadag KOMBI	25
Publicatie	
Kijken naar de oorlogsgeschiedenis: Van Engelandvaarders tot Oorlogswinter	26
Inzage dossiers Nationaal Archief	27
Colofon	28

DONATEUR WORDEN VAN HERKENNING

U kunt donateur worden van de Stichting Werkgroep Herkenning. U ontvangt dan ons informatiebulletin dat eens per kwartaal verschijnt. Ook kunt u deelnemen aan de activiteiten die onze stichting organiseert. De stichting vraagt van de donateurs een jaarlijkse bijdrage van **€20,00**.

Een hogere bijdrage is uiteraard welkom. De hoogte van de standaardbijdrage mag echter geen belemmering zijn om u te laten inschrijven. Kunt u dat bedrag niet missen dan is een lagere bijdrage eveneens welkom.

Wij willen u verzoeken om uw bijdrage te storten op ons rekeningnummer 5285797, ten name van de penningmeester Stichting Werkgroep Herkenning, Nieuwsteeg 12, 4196 AM Tricht, onder duidelijke vermelding van uw naam en adres.

Mocht u vragen hebben omtrent deze procedure schrijf, mail of bel dan naar:

Secretariaat Stichting Werkgroep Herkenning
Bachrode 11 2717 AL Zoetermeer
E-mail: secretariaat@werkgroepherkenning.nl
Telefoon 079-8886264

www.werkgroepherkenning.nl

(Vervolg van pagina 1)

met ons mee kunnen en willen denken. Voor informatie kunt u terecht bij onze secretaris, Tanja van der Woud.

Wij wensen u een goed najaar!

Cuny Holthuis

* Dit is een groot meerjarig wetenschappelijk project naar “de uitsluiting en integratie van nationaalsocialistische milieus na WO II.” Er wordt zowel onderzoek gedaan naar de interneringskampen als naar de uitsluiting en integratie van de 1^e en 2^e generatie na WOII.

VAN DE REDACTIE

Van Geertje Kingma ontvingen we een verslag van de herdenkingsdienst op 4 mei waaraan zij en Zus Wassenaar meewerkten. Het gedicht (in het Fries) dat Zus daar voorlas nemen we in dit bulletin in een Nederlandse vertaling op.

Soms blijven er belangrijke of moeilijke zaken liggen, die je voor je uit schuift tot het moment komt om ‘schoon schip te maken’.

Zo bezocht Wolfgang Graeser eindelijk het graf van zijn omgekomen vader in Noord-Frankrijk. Hij berichtte daarover in de Newsletter van One by One Duitsland en gaf toestemming zijn verhaal in het Bulletin over te nemen.

Márit/Mieke de Bree schreef in 1998 voor de Nieuwsbrief van Kombi een stuk over haar vader, als een noodzakelijk laatste hoofdstuk van haar in 1994 verschenen boek ‘Het vreselijke zwijgen’ en als afronding van een periode waarin zij veel in de publiciteit was. Zij vroeg de redactie het stuk nú ook in het bulletin te plaatsen om op die manier ook voor Herkenning de zaak af te ronden.

De Afrikaanse traditionele rechtsprocedure ‘de bittere beker’ maakt het daders en slachtoffers mogelijk om met een schone lei te beginnen. Een artikel van Ton van der Lee hierover legt uit hoe deze procedure in zijn werk gaat.

Het wordt langzamerhand aanvaardbaar om over ‘daders’ wat genuanceerder te gaan denken en afstand te nemen van vooroordelen, zoals o.a. blijkt uit het artikel van Krijn Thijs.

Een project dat de documentairefilmer Luke van Holland wil gaan opzetten en waarin hij mensen die actief geweest zijn in het Nazisysteem of in de collaboratie aan het woord wil laten om hún kant van het verhaal te vertellen, maakt duidelijk dat er sprake is van wijzigingen in de visie op de oorlog.

Dit blijkt ook uit het boek van Abbink ‘Van Engelandvaarders tot Oorlogswinter’, besproken door Gerit Bothof.

Namens een nieuwe werkgroep Erkenning doet Gerit ook een oproep voor een jurist.

Bij diverse organisaties van kinderen van de oorlog speelt niet alleen de kwestie van de ouder wordende oorlogsgetroffene, maar ook de problematiek van de naoorlogse generatie. Onze zusterorganisatie Kombi wijdde er een themadag aan en als uitvloeisel daarvan dook ik in de vakliteratuur om naar boven te halen wat door diverse deskundigen hierover naar voren is gebracht.

De redactie hoopt dat u de diverse artikelen met interesse zult lezen. Reacties van uw kant zijn bij ons van harte welkom!

Gonda Scheffel-Baars

Oproep Schiedamse kinderen op stap

Het Gemeentearchief Schiedam zoekt mensen die als kind in Schiedam woonden en in de Tweede Wereldoorlog zijn uitgezonden naar een ander deel van Nederland, of naar het buitenland.

Aan het einde van de zomer van 1941 zijn er veel kinderen naar de Ostmark (Oostenrijk) gezonden. Van deze reis is ook een lijst met namen van deelnemers. Of er meer reizen voor Schiedamse kinderen zijn georganiseerd en waar deze naar toe zijn gegaan, is niet duidelijk.

Met deze mensen zouden we graag een interview willen houden over hun belevenissen in die tijd.

Foto's, brieven, ansichtkaarten, dagboeken of andere documenten uit die periode zijn ook welkom. Deze hoeven overigens niet af te worden gestaan; we kunnen ze met uw toestemming ook scannen.

Het onderzoek van het Gemeentearchief naar ‘uitgezonden kinderen’ past in het landelijke project ‘Getuigen Verhalen’ van het ministerie van OC&W.

Bent u geïnteresseerd in dit project? Voor meer informatie neem contact op met:

Gemeentearchief Schiedam, Caroline Nieuwendijk of Erik Visscher 010-219 1907, of archieff@schiedam.nl.

Inzendingen voor het Bulletin

De redactie wil graag uw verhaal of uw ideeën publiceren! U kunt dat doen onder uw eigen naam, anoniem of onder pseudoniem.

Medewerking kan op incidentele en op regelmatige basis. Wilt u meer weten neemt u dan contact op met Gonda Scheffel-Baars, Nieuwsteeg 12, 4196 AM Tricht of mail naar scheffelbaars@planet.nl

Misschien wilt u uw verhaal wel eens delen met anderen, of het gewoon eens naar buiten brengen. In de rubriek "Mijn Verhaal" heeft u de ruimte om dat te doen.

U kunt uw bijdrage voor **15 november 2008** sturen naar de redactie van Het Bulletin, p/a Gonda Scheffel-Baars, Nieuwsteeg 12, 4196 AM Tricht of mail naar scheffelbaars@planet.nl

Plaatsing van ingezonden stukken houdt niet in dat het bestuur en de redactie het eens zijn met de daarin naar voren gebrachte meningen.

Donaties voor de Stichting Vrienden van Werkgroep Herkenning

De Stichting Vrienden van Werkgroep Herkenning werd opgericht om, met de nalatenschap van de oudvoorzitter van de Stichting Werkgroep Herkenning Hans Donkersloot als basis, de activiteiten van de Werkgroep Herkenning te kunnen continueren in de periode dat er geen subsidiegelden meer beschikbaar zouden zijn. Een aparte Stichting Vrienden was destijds noodzakelijk om de overheidssubsidie te kunnen blijven ontvangen. Nu de subsidies van het ministerie van VWS al enige jaren gestopt zijn en de verplichtingen van de Stichting Werkgroep Herkenning die voortvloeiden uit deze periode niet langer aanwezig zijn, is een scheiding van de twee stichtingen geen noodzaak meer.

Wij vragen u dan ook om donaties en eventuele legaten rechtstreeks over te maken aan de Stichting Werkgroep Herkenning, zoals aangegeven op bladzijde 2 van dit Bulletin.

Het Open Archief online!

Op het moment van verschijnen van dit Bulletin is het Open Archief naar verwachting online! Dit was nog niet het geval op het moment van schrijven, dus is er over het online gaan zelf nog niets te vertellen. In het Bulletin van december zal ik daarvan verslag doen.

De afgelopen maanden is het projectteam in samenwerking met Werkgroep Herkenning druk bezig geweest om dit bijzondere en unieke project van de grond te krijgen en vorm te geven. Het resultaat is een mooi vormgegeven website met ongeveer zestig verhalen en artikelen van ruim dertig personen.

Graag wil ik in deze bijdrage stilstaan bij de mogelijkheden van de website, zoals Mediamatic die speciaal voor dit project heeft ontwikkeld, een aantal veelvoorkomende vragen beantwoorden ten aanzien van het Open Archief, het programma van schrijfworshops aan u voorleggen en ten slotte het belang van afbeeldingen onder de aandacht brengen.

Speciale functionaliteiten van de website

1. Begeleiding bij het schrijven

Op het Open Archief is een standaardstructuur opgenomen van een verhaal. Deze geeft de schrijver houvast bij het ordenen van herinneringen en het schrijven van een verhaal. Naast de standaardstructuur biedt het Open Archief allerlei verschillende schrijfhulpmiddelen, zoals een notitieblok. Door middel van duidelijke icoontjes kan de gebruiker heel gemakkelijk zelf aan de slag.

Vaak is het zo dat een verhaal niet in een keer klaar is. Het Open Archief geeft de gebruiker de mogelijkheid een (nog niet compleet) verhaal op te slaan zodat hij of zij op een ander moment kan verder gaan. Men kan zelf aangeven wanneer en voor wie een verhaal zichtbaar wordt op het Open Archief.

2. Zelf bepalen voor wie uw verhaal zichtbaar is

Het is niet gemakkelijk om met een heel persoonlijk – en vaak pijnlijk – jeugdverhaal in de openbaarheid te treden, ook al ziet men nog zo het

(Vervolg op pagina 5)

(Vervolg van pagina 4)

belang ervan in. Dit realiseren wij ons terdege en daarom biedt het Open Archief de mogelijkheid om de schrijver van een verhaal te laten bepalen wie zijn of haar verhaal mag lezen. Dat kan iedereen zijn die de website bezoekt, dat kunnen alleen geregistreerde bezoekers van de website zijn, dat kunnen alleen ‘vrienden’ (mensen waarvan de schrijver zelf heeft aangegeven dat zij vrienden zijn) of ‘contactpersonen’ (mensen waarvan de schrijver zelf heeft aangegeven dat zij kennissen zijn) zijn of alleen de schrijver zelf. Iedere schrijver heeft een persoonlijke pagina, waar hij of zij iets over zichzelf kan schrijven, eventueel contactgegevens kan achterlaten, waar het verhaal of de verhalen zichtbaar is/zijn en waar hij of zij vrienden en kennissen kan aanmaken. Op deze manier kunnen mensen (zowel schrijvers als bezoekers) met elkaar in contact komen.

Verder bestaat er ook de mogelijkheid om bepaalde personen volledig te blokkeren en zodoende die specifieke persoon de toegang tot een verhaal en de mogelijkheid hierop te reageren te ontzeggen.

3. Begrippenlijst

Zoals ik in mijn vorige bijdrage in het Bulletin al schreef, heeft historicus Chris van der Heijden een historisch achtergrondverhaal geschreven over de thematiek van ‘(klein) kinderen van foute ouders’ in de breedste zin van het woord. Deze historische achtergrond is handig bij het ordenen, het ophalen en interpreteren van herinneringen. Daarnaast is ook een uitgebreide begrippenlijst samengesteld waardoor de gebruiker van het Open Archief gemakkelijk bepaalde informatie kan vinden.

4. Het waarderen van verhalen

Na verloop van tijd hopen we dat honderden verhalen op het Open Archief te lezen zullen zijn. Als een bezoeker een verhaal met een bepaald onderwerp zoekt, door middel van het opgeven van een bepaald trefwoord, zal een lange lijst met verhalen beschikbaar komen die voldoen aan dat zoekcriterium. Om in deze hoeveelheid zoekresultaten enige ordening te brengen, hebben we een waarderingssysteem opgenomen. Lezers van verhalen kunnen hun waardering geven. De verhalen met de hoogste waardering zullen het hoogst op de lijst met zoek-

resultaten komen.

Veel voorkomende vragen

(Potentiële) auteurs van het Open Archief zitten vaak nog met een aantal vragen alvorens ze besluiten over te gaan hun verhaal te publiceren. Hieronder is een aantal veelvoorkomende vragen beantwoord, om zodoende meer inzicht te geven in wat het Open Archief inhoudt.

1. Kan ik ook anoniem of onder pseudoniem mijn verhaal publiceren?

Ja, dat kan. Op deze manier voorkomt een auteur dat hij of zij op de inhoud van het verhaal wordt aangesproken. Ook bestaat er de mogelijkheid om een verhaal voor een besloten groep (van zelf aangegeven personen) te publiceren.

Bij het registreren alvorens een verhaal te publiceren, worden naam, achternaam en e-mailadres gevraagd. Naam en achternaam zijn zichtbaar en kunnen dus een pseudoniem inhouden of ‘anoniem’ zijn. Het e-mailadres (vaak een verwijzing naar de echte naam) is niet zichtbaar, en wordt gebruikt om in te loggen.

2. Worden verhalen gecontroleerd of geredigeerd voordat ze worden geplaatst?

Het Open Archief geeft auteurs zoveel mogelijk vrijheid bij het schrijven, mits de auteur zich houdt aan de gebruiksvoorwaarden. In beginsel is het verhaal zichtbaar zoals de auteur het heeft gepubliceerd op het Open Archief. Wel wordt redactionele controle uitgeoefend om te kijken of de bijdragen niet in strijd

zijn met de gebruiksvoorwaarden.

3. Als ik een verhaal publiceer, kan ik dat dan later wijzigen of verwijderen?

Dat kan altijd. Op elk gewenst moment kunnen verhalen worden gewijzigd of verwijderd en kan een gebruiker zich afmelden als deelnemer. Zoals van alle websites, worden van het Open Archief af en toe kopieën gemaakt. Zoekmachines en archiveringssites kunnen deze kopieën nog een lange tijd beschikbaar blijven stellen.

4. Wat te doen met andermans gegevens?

Als u uw verhaal vertelt, dan vertelt u misschien ook over anderen. Over uw ouders, broers en zussen, ooms

(Vervolg op pagina 6)

(Vervolg van pagina 5)

of tantes. Iedereen die op een website iets over een ander vertelt, en daarbij af te leiden is om wie het gaat, valt onder het regime van de Wet bescherming persoonsgegevens. Houd er daarom rekening mee dat de identiteit van personen in uw verhaal in beginsel niet herleidbaar mag zijn. Het gemakkelijkst is dat te bereiken door een pseudoniem te gebruiken, zelfs als u zelf eigenlijk niet anoniem wilt blijven.

5. Wie is de eigenaar van een gepubliceerd verhaal?

De schrijver geeft – door zijn of haar verhaal op het Open Archief te plaatsen – het Open Archief de mogelijkheid het verhaal te publiceren. De schrijver behoudt de auteursrechten van een verhaal en blijft daardoor eigenaar. Bij gevolg kan hij of zij het verhaal gedurende de looptijd van het project wijzigen of verwijderen.

6. Blijft mijn verhaal bewaard?

Ja. De verhalen blijven bewaard. Het project wordt geëvalueerd en mogelijk gecontinueerd. In dat geval blijft het Open Archief online en blijven de verhalen bewaard. Mocht het Open Archief na afloop van het project niet gecontinueerd worden, dan zullen de verzamelde verhalen in ieder geval bij het NIOD en het Nationaal Archief beschikbaar en ter inzage blijven. Daarnaast worden alle websites met enige regelmaat gekopieerd. Op die manier zijn ook kopieën bewaard en opvraagbaar.

7. Zijn de verhalen wel betrouwbaar, bijvoorbeeld als ze anoniem zijn?

De verhalen worden niet gecontroleerd of gecensureerd, anders dan op het overtreden van de gebruikersvoorwaarden die aan deelname verbonden zijn. Worden deze overtreden, dan worden bijdragen verwijderd en/of deelnemers uitgesloten. Het controleren van de inhoudelijke juistheid van de inhoud van alle verhalen is ondoenlijk en in sommige opzichten ook niet wenselijk. De betrouwbaarheid dan wel feitelijke juistheid van de verhalen kan daarom niet worden gegarandeerd.

8. Wat gebeurt er met onfatsoenlijke verhalen en reacties op het Open Archief?

Voordat iemand een bijdrage op het Open Archief plaatst, moet hij of zij zich registreren en instemmen met de gebruiksvoorwaarden. Hiermee verplicht een schrijver zich geen onwettelijke, lasterende, bedreigende, obscene hatelijke, racistische of anderszins onfatsoenlijke bijdragen te plaatsen. Mocht dit toch gebeuren, dan kan de webmaster de bewuste bijdrage verwij-

deren van het Open Archief en eventueel het account (de registratie) van de auteur blokkeren.

Mocht u een klacht hebben over een bepaalde bijdrage op het Open Archief, dan kunt u dat kenbaar maken door middel van een reactie op de bewuste bijdrage. Bent u van mening dat iemand zich niet houdt aan de gebruiksvoorwaarden, dan kunt u dat kenbaar maken aan de webmaster. Deze zal uw reactie behandelen op basis van de bepalingen in de gebruiksvoorwaarden.

Schrijfondersteunende workshops

Naast begeleiding bij het schrijven op de website zelf, organiseren wij ook verschillende schrijfondersteunende workshops. Diegenen die in mei jl. in Maarn aanwezig waren op de donateursdag van Werkgroep Herkenning, hebben al zo'n workshop kunnen volgen. Hen wordt op 9 en 15 september a.s. in Utrecht een vervolgworkshop aangeboden.

Vervolgens zal in de maanden oktober en november op drie locaties in het land de workshops levensverhalen schrijven worden gegeven. Het programma ziet er als volgt uit:

	Chris van der Heijden	Lies Schneiders
NM Kamp Vught	Maandag 20 oktober	Maandag 13 oktober
Her. Centrum Westerbork	Donderdag 30 oktober	Donderdag 30 oktober
Markt 12, Aalten	Dinsdag 28 oktober	Dinsdag 4 november

Zowel de workshops van Chris van der Heijden als van Lies Schneiders in Nationaal Monument Kamp Vught en Museum Markt 12 in Aalten zullen van 13.30-16.00 uur zijn. De twee workshops die in Herinneringscentrum Westerbork gegeven worden, zullen onderdeel zijn van een groter opgezet programma dat in het teken zal staan van de geschiedenis van Kamp Westerbork als interneringskamp 1945-1948. Deze workshops vinden plaats 's ochtends om 10:30 uur.

Belangstellenden voor een van deze gratis workshops kunnen zich aanmelding bij mij via telefoonnummer 030-296 80 30 of via email c.huitema@cogis.nl.

(Vervolg op pagina 7)

Het Open Archief

(Vervolg van pagina 6)

Het belang van afbeeldingen

Nu de website van het Open Archief steeds concreter is geworden, wordt het belang van het toevoegen van foto's en andere afbeeldingen op de website ook steeds duidelijker. Een website is een heel visueel medium, waarbij afbeeldingen de tekstinhoud versterken en verlevendigen. Daarom willen we iedereen, die zijn of haar verhaal op het Open Archief plaatst, vragen daarbij ook (oude) foto's op te nemen. Ook diegenen die anoniem hun verhaal doen kunnen foto's van plaatsen van vroeger of portretfoto's opnemen. Volwassen mensen zijn niet meer van een kinderfoto te herkennen.

Ik hoop u als lezer van het Bulletin weer voldoende op de hoogte gebracht te hebben omtrent het Open Archief. Mocht u vragen of opmerkingen hebben dan kunt u uiteraard contact met mij opnemen via telefoon 030-296 80 30 of email c.huitema@cogis.nl.

Ik hoop u allen binnenkort te ontmoeten op het Open Archief of bij een van de schrijffondersteunende workshops! Houd de website van het Open Archief, Cogis en Werkgroep Herkenning in de gaten voor aankondigingen van nieuwe activiteiten (zoals een gezamenlijke presentatie van het Open Archief en het NIOD op 24 oktober)!

Hartelijke groet,

Ceciel Huitema MA

Projectsecretaris Open Archief

Herdenkingsdienst in Heerenveen

HERDENKINGSDIENST OP 4 MEI IN HEERENVEEN

Het zal eind maart zijn geweest dat ik door Tanja werd gebeld met de vraag of ik namens "Herkenning" mee zou willen doen aan de herdenkingsdienst op 4 mei in Heerenveen, voorafgaand aan de Stille tocht.

En hoewel ik met belangstelling (en instemming!) het stuk van Gerrit Bothof in het laatste bulletin had gelezen over de brief die hij naar de Synode van de Nederlands Hervormde Kerk had gestuurd, overviel de vraag me wél. Tanja vertelde dat ze ook Zus Wassenaar had benaderd, dus hoefden we het allebei niet alleen te doen. Ik heb bedenktijd gevraagd. Maar toen ik de hoorn had neergelegd begon ik meteen al te denken aan de dingen die ik tijdens zo'n herdenkingsdienst dan zou willen zeggen. Voor mij was dit een teken om het toch te doen. Temeer ook omdat ik, denkend aan de brief van Gerrit, bang was dat men eventueel zou kunnen zeggen: "Nu ligt er een verzoek en hebben wij hen gevraagd om mee te doen maar nou willen ze niet."

We hebben in de maand daarna met de organiserende personen van de Raad van Kerken uit Heerenveen twee maal een bijeenkomst gehad om elkaar beter te leren kennen en de dienst voor te bereiden. Men had naast ons nog twee mensen gevraagd om iets te vertellen: Erika, geboren onder de rook van Buchenwald, die werkzaam is als geestelijk verzorger en als Duitse nog steeds verantwoording moet afleggen voor haar Duitse afkomst, en Coen, een predikant, die iets wilde vertellen over hoe de oorlog het leven van zijn moeder heeft getekend door noodgedwongen een "binnenwereld" en een "buitenwereld" te ontwikkelen en die tijdens de oorlogsjaren uit veiligheidsoogpunt strikt gescheiden moesten worden gehouden.

Meteen vanaf het begin was er tussen ons allemaal een bepaalde "click". Er was vertrouwen, en er werd oprecht en met aandacht naar elkaars verhalen geluisterd. Het voelde goed.

En dat is zo gebleven. Wij zijn overal bij be-

(Vervolg op pagina 8)

Herdenkingsdienst in Heeren- veen

(Vervolg van pagina 7)

trokken geworden, bij het thema van de dienst, bij het programmaboekje, bij het persbericht, bij de inleidende tekst van de dienst, ja zelfs bij de woorden van het "gebed om vrede". Steeds kregen we alle teksten per mail toegestuurd en konden we kenbaar maken wat we er van vonden, en of we het met de teksten eens of oneens waren, want alles was bespreekbaar.

Op zaterdagmiddag 3 mei was er nog een soort van "generale repetitie" en daarna hebben we ter afsluiting met elkaar gegeten.

En toen werd het zondag 4 mei.

De kerk was op een paar plaatsen na vol. Ik heb mensen gezien die van ontroering hun tranen de vrije loop lieten. Na afloop van de dienst werd ik ineens vastgepakt door een mevrouw en ze zei: "Wat erg dat wij nooit hebben geweten wat er na de oorlog allemaal met jullie is gebeurd. Het is goed dat deze kant van de oorlog nu ook eens aan bod komt. Dat had eigenlijk veel eerder gemoe-ten." De dagen daarna ben ik door een aantal vrienden en bekenden opgebeld om te zeggen hoe sfeervol en indrukwekkend zij de bijeenkomst hadden ervaren.

We zijn intussen al weer bijna een maand verder en het dagelijks leven heeft z'n loop weer hernomen. Toch heeft datzelfde dagelijks leven na deze positieve ervaring voor mij ineens een extra dimensie gekregen en daarnaast is ook een stuk "levenspijn" weggenomen.

Geertje Kingma

Leeuwarden, 31 mei 2008.

Gedicht

Uit de diepte

Acht jaar was ik toen de bevrijding kwam.
Ik was voor vader en moeder hun grote meid.
Maar toen het na drie jaar 4 mei werd,
Raakte iedereen bij ons van de kaart.

Vader, die drie jaar weg geweest was,
Wist zich helemaal geen raad:
Hij verschool zich haveloos en klein op het land.
Daar kon ik niet bij met mijn verstand.

Moeder deed overdag de gordijnen dicht:
"Dat is beter", zei ze, "Wij hoeven hier geen gerecht."
Dan dacht ik weer aan die bevrijdingsdag
En dat vader mij aankeek en niks zei,
toen er een menigte mensen buiten stond te joelen
en wat raars in mij begon op te wellen,
dat moeder groene zeep van de zolder haalde
die ze anders met geen vinger aanraakte,
om de twee rode kruisen van de deur te boenen
want, zij wist het, ze was niet een schaaap van binnen.
Het was wel gek dat geboen in de nette kleren
en vader die zo lijkkleek in de gang stond.

Maar toen de kruisen weggeveegd waren,
zag moeder dat wij kinderen er nog stonden.
"Gaan jullie maar gauw buiten spelen, het is mooi
weer,
en wij stapten de schuur in, maar ik vond het raar.
Daarom legde ik mijn oor tegen de gesloten deur,
en wat ik toen hoorde, het komt mij voor
dat het meer dan 20 jaar later was,
dat de bevrijdingsdag mij weer voor ogen stond,
toen vier grote mensen een klein meisje
niet eerlijk behandelden, toen kon ik wel janken,
en weer stond ik met het oor tegen de deur
en weer kromp ik in elkaar,
toen moeder op wanhopige toon tegen vader zei:
"Als ze ons straks met het geweer te na komen
dat ze dan niet overal door ons heen schieten
maar in één keer dood."

Die dag vergeet ik nooit.

Zus Wassenaar

Uit het Fries vertaald

HET EERSTE BEZOEK AAN MIJN VADERS GRAF

(Met toestemming overgenomen en vertaald uit de Newsletter van One by One Germany)

In dit jaar, honderd jaar nadat mijn vader geboren werd, vond ik dan eindelijk de gelegenheid samen met mijn levensgezellin Brigitte het graf van mijn vader te bezoeken. Dat bevindt zich op de grootste Duitse soldatenbegraafplaats van de Tweede Wereldoorlog in Noord-Frankrijk, in Picardie, in de buurt van Fort de Malmaison. (Hier hebben de Fransen en de Duitsers al generaties lang verbitterde gevechten met elkaar geleverd: 1870-1871; 1914-1918; 1939/40-44/45). Er liggen daar 11.808 graven, een ervan is dat van mijn vader.

Voor zover mij bekend, ben ik de eerste van de familie die dit graf bezocht heeft. Tot aan haar dood in 2002 – ze was toen 90 jaar – heeft mijn moeder eigenlijk altijd haar twijfels gehouden over het overlijden van haar man, mijn vader. En deze twijfel heeft ze aan haar kinderen doorgegeven. Bovendien hebben mijn beide zusters altijd uitvluchten gevonden om zich niet met het verleden bezig te houden.

Sinds mijn eerste kennismaking met One by One (zie noot) in 1997 ben ik steeds intensiever met mijn familiegeschiedenis aan de gang gegaan en heb ik me vooral verdiept in het leven van mijn vader (1907-1944). Daardoor ontstond bij mij op een gegeven moment het verlangen om toch een keer zijn graf te bezoeken.

Ik nam de uitnodiging voor een familiebijeenkomst van mijn dochter Heike die in Spessart woont aan om van daaruit naar Frankrijk verder te reizen. Op 20 juli vertrokken we uit Berlijn en na tussenstops in Spessart en Karlsruhe kwamen we op 24 juli in Frankrijk aan. We namen onze intrek in Laon.

De volgende dag reden we eerst naar Noyon, de geboorteplaats van de kerkhervormer Calvin en de stad waar Karel de Grote gekroond werd. Ook de plaats waar mijn vader op 1 september 1944 bij de terugtocht van het Duitse leger uit Parijs in een colonne legerwagens tijdens een luchtaanval gedood werd. (Hij was vier jaar als onderofficier werkzaam bij het secretariaat van de militaire bevelvoerder over Frankrijk in Parijs). Hij werd op een nabijgelegen stuk grond begraven en later herbegraven op de gemeentelijke begraafplaats.

Beide plaatsen hebben we bezocht. De volgende dag zouden we naar de Duitse militaire begraafplaats Fort de Malmaison gaan, de plaats waarheen zijn stoffelijk overschot uiteindelijk is overgebracht.

's Morgens gingen we op weg; ik was erg opgewonden en nerveus. Hoe zou ik het ervaren om de plaats te bezoeken die ik al kende van foto's en door informatie van de Volksbundes Deutscher Kriegsgräberfürsorge, en waar ik me al een bepaalde voorstelling van had gemaakt. In werkelijkheid was alles misschien heel anders.

In het kantoortje hadden we nog even de plaats van het graf geverifieerd. Met knikkende knieën ging ik daarna, samen met Brigitte, op weg. Toen we het graf gevonden hadden, stond ik dan eindelijk op de plaats waar mijn vader zijn laatste rustplaats gevonden had. Ik moest plotseling huilen. We blijven tenslotte, ook als we volwassen geworden zijn, toch de kinderen van onze ouders. Ik stond lang in gedachten bij dit graf. Ik herinnerde me mijn vader zoals hij ons in de zomer van 1944 in Oost-Pruisen bezocht als een vrolijke, liefdevolle vader. Ik was toen zeven. We waren vanwege de luchtaanvallen in februari 1944 vanuit Berlijn naar Oost-Pruisen geëvacueerd.

Ik had verwacht dat we daar alleen zouden zijn, of in elk geval dat er maar weinig andere bezoekers zouden lopen. Maar dat bleek niet het geval! Voor de ingang van de begraafplaats hadden we een bus van de Bundeswehr zien staan. Ik wist dat die de verzorging van de graven op zich genomen heeft en ik verwachtte daar dus een

groep soldaten aan te treffen. In plaats daarvan hadden we onderweg echter veel jongelui gezien die bezig waren de graven schoon te maken. Een van de groepsleiders kwam naar ons toe en toen ze geïnformeerd had waarom wij hier waren, vroeg ze of wij het goed vonden dat een paar jongelui het graf van mijn vader zouden schoonmaken. Even later gingen zij aan de slag. Niet veel later kwam ook de beheerder van de begraafplaats, een Fransman, naar ons toe en hij vertelde dat hij van plan was de letters op het kruis dat op mijn vaders graf stond weer beter leesbaar te maken. Hij vroeg onze toestemming, die we hem uiteraard gaven.

In twee vazen hadden we elf rozen op het graf gezet met een lint eromheen waarop onze familienaam stond. De elf rozen vertegenwoordigden mijzelf, mijn moeder, mijn vier dochters en de vijf kleinkinderen.

(Vervolg op pagina 10)

(Vervolg van pagina 9)

Hierna vroeg de groepsleidster of we een ceremonie wilden bijwonen die de jongelui hadden voorbereid en of ik hun daarna iets over mijn vader wilde vertellen. Dat wilde ik wel. Ik was erg ontroerd toen ik over mijn vaders leven sprak en de jongeren werden er door geraakt. Ze hadden tranen in de ogen en sloegen de armen om elkaar heen. Zo deelden zij in mijn rouw. We bleven zo nog een poosje staan zonder wat te zeggen. De jongeren gaven mij daarna een hand voordat ze vertrokken.

Later vertelde de groepsleidster ons, dat ze erg onder de indruk waren geweest: door mijn verhaal waren ze zich meer bewust geworden van het leven van een van de mensen van wie zij de graven hadden schoongemaakt. Ze vertelde dat de groep uit Bremen kwam en twee weken op zomerkamp was samen met een groep Franse jongeren. 'Toevallig' waren ze juist op deze dag op de begraafplaats aan de gang geweest en zo kon deze ontroerende ontmoeting plaatsvinden. Zoiets overkomt je, zoiets kun je niet arrangeren.

De volgende dag reden we via een tussenstop in Rheingau weer naar Berlijn terug, nog vol van de onvergetelijke ervaring op de begraafplaats.

Wolfgang J.Graeser

Naschrift:

Als kind dat in 1938 in Nazi-Duitsland geboren is, ben ik me er elk moment van mijn leven van bewust dat mijn vader, die al in 1933 lid van de NSDAP geworden was, een van de raderen geweest is in de moordmachine van het Derde Rijk die zoveel onheil en leed veroorzaakt heeft aan de mensen die in die tijd leefden. Hij heeft er met zijn leven voor betaald. Ik ben zonder vader opgegroeid, mijn kinderen hadden geen grootvader en mijn kleinkinderen geen overgrootvader. Het verlies van mijn vader heeft mijn leven sterk beïnvloed en de treurnis daarover is elke dag bij me. Daarom heb ik me voorgenomen om alles te doen wat in mijn vermogen ligt om te voorkomen dat zich ooit nog eens zo'n groot als dit door de Nazi's veroorzaakte onheil zal voltrekken.

Noot:

One by One is een internationale organisatie die bijeenkomsten organiseert voor mensen die kind waren tijdens de oorlog, Duitsers en Amerikaanse of Israëliische Joden. Zij verwerken gezamenlijk de gevolgen van die oorlog in een oprechte dialoog die in staat is om de vooroordelen die bij de beide groepen ten opzichte van elkaar bestaan teniet te doen.

MIJN VADER

Televisie aan, de werkdag is voorbij. Rust. Dr. Quinn loopt geëmancipeerd te doen in de 19^e eeuw. O, het is dus zaterdagavond... Straks net als die bewuste avond, nu anderhalf jaar geleden, Karin Bloemen en Commissaris Rex.....

Toen keek ik ook naar de televisie, het geluid uit, want anders zou mijn zieke vader er last van hebben. Ik

herinner me ook de gedachten die ik had bij "Commissaris Rex". Mijn verbazing over mezelf dat ik niet eens wist of hij elke zaterdag keek naar deze Duitse serie. Mijn schampere gedachte achter mijn verbazing aan: Natuurlijk wel, het is Duits en die

herdershond die alles oplost.....De leren laarzen ontbreken nog.

Zelfs kijkend naar zo'n onschuldige televisieserie voelde ik me weer in de klem: de man van wie ik in dit leven het meeste hield, lag boven in krampen verwikkeld op zijn bed.

Ik wil hem sparen, hem beschermen, maar mijn cynische gedachten omtrent hem kiezen tégen hem.

Vandaag, op deze herfstavond in oktober, schrijf ik dit verhaal over mijn vader. Ondertussen staat inmiddels het journaal aan. Gelukkig, ik hoef niet meer bang te zijn dat mijn vader met mij over het nieuws wil discussiëren. Ik hoef mij niet meer te schamen over Clinton, over Kosovo, over "het zootje dat de zogenaamde goeden er van gemaakt hebben".

Nooit hoef ik meer de huidige maatschappij, de economie, het streven naar democratie te verdedigen. Gelukkig, hij is dood. Nooit meer hoef ik hém te verdedigen.

Sinds kort weet ik dat ik vanaf mijn puberteit de wereld en alle mensen erin verdedigde naar mijn vader toe en dat ik hem in bescherming nam naar de wereld toe. Het hoeft niet meer, het is voorbij. Ik mag denken en voelen over de wereld en de mensen zoals ik zelf denk en voel.

Hoe ik zelf voelde en dacht over mijn vader was gedeeltelijk onbekend, zelfs nog tijdens het schrijven van mijn boek. Met name de haat die ik voelde naar mijn vader toe was een onbenoemd gevoel. Ik wist dat ik hem liefhad. Ik wist ook dat dat eigenlijk niet mocht, want van een SS-er mag je natuurlijk niet houden. Toch heb ik daar wel naar geleefd. Een televisieregisseuse zei zelfs dat mijn boek een grote liefdesverkla-

(Vervolg op pagina 11)

(Vervolg van pagina 10)

ring was aan mijn vader.

Hij vond dat bepaald niet, maar durfde zijn boosheid niet naar mij te uiten uit angst mij te verliezen. Allen worstelden wij, mijn zussen en broer, om van hem te blijven houden en het leven voor ons zelf toch draaglijk te houden. Hij was aartsconservatief, er deugde nooit iets, de mensheid ging onherroepelijk ten gronde en als “ze” nou maar gewoon zijn idealen gerealiseerd hadden dan zouden we nu leven in een vreedzame wereld met allemaal volmaakte mensen. Narcistisch heet zo iets. Fonetisch gezien hoef je maar één klank weg te laten, de r. Veel verschil zie ik niet tussen de zeer vele narcisten die onze aardbol bevolken en het nazidom: overcompensatie van minderwaardigheidsgevoelens, het vanzelfsprekend vinden dat je verzorgd wordt, al je wensen vervuld zijn voor je jezelf daarvan bewust bent en jezelf een zeer bijzonder mens vinden. Als de mensen nu maar net zo dachten, voelden en handelden als de narcist komt alles vanzelf goed.

Op een avond, een maand voor zijn dood, tref ik hem aan gebogen over zijn geliefde gedichtenbundel: Der Segen bleibt (Gerhard Schumann). Hij huilt. Op mijn vraag naar zijn tranen, zegt hij: “Waarom houden jullie niet van me? Had ik dat allemaal geweten.... Waren we maar in Duitsland gebleven, dan hadden jullie al die afwijzingen niet hoeven mee te maken.....”

Ik ben stomverbaasd. Hij heeft het begrepen! Het is ineens doorgedrongen. Tot nu toe ontkende hij alle negatieve gevolgen van zijn fout-zijn in de oorlog. Dit had ik allemaal maar verzonnen en alle hulpverlenende instanties hadden die ons aangepraat.

En opeens....Het is gezien, de spijt is betuigd. Nee, niet zijn schuld, maar dat hoeft niet meer van mij. Ik weet inmiddels dat ik geen schuld heb aan zijn keuze, dat ik zijn schuld op mijn schouders genomen had, omdat hij het niet deed en de “maatschappij” die ook oplegde.

Ik zelf heb die schuld afgegooid, dus hoefde hij van mij ook niets meer.

Ik zeg tegen mijn vader: “Ach, Pa, we vinden het soms moeilijk om met u om te gaan, omdat er in uw ogen nooit iemand deugt, maar we houden wel van u. Is dat niet triest? U denkt dat wij niet van u houden en wij denken dat u niet van ons houdt”. Getroffen kijkt hij me opeens recht in de ogen en schuift mij zijn ge-

dichtenbundel toe: Der Segen bleibt.

Nog steeds staat de televisie aan, terwijl ik dit schrijf. Nee, niet Karin Bloemen dit keer, wel Brigitte Kaandorp:

“Zomaar een grijze dag in februari.

God heeft zich al weken niet laten zien.

Ik denk ook niet dat Hij nog iets om ons geeft”.

Ook al zeer triest. Mijn vader stierf in februari, op die bewuste zaterdagavond, door mij niet opgemerkt, ook voor hemzelf onverwacht. Waarschijnlijk tijdens “Commissaris Rex”. Hij zou bij Brigit's liedje een kort ironisch lachje gehad hebben. Nee, God gaf niets meer om hem, dacht hij. En hij gaf helemaal niets meer om God, dat moest God vooral niet denken dat Hij nog in zijn gunst stond na alles wat Hij hem aangedaan had. Hij zat net als Job op de door God aangerichte puinhopen. Hij zou Hem wel eens willen spreken daarover....En tegelijkertijd had hij zo'n diep verlangen naar de grote Vader.....

Ik ben er van overtuigd dat hij diep in zijn hart wist dat hij alleen al door lid te worden van de Nederlandse SS een schuld had. Maar hardnekkig bleef hij z'n idealen trouw. De Holocaust kon gewoon niet plaats gevonden hebben, want die paste absoluut niet in de hoog intellectuele lessen die hij en andere jongemannen van 17-24 jaar gekregen hadden van Himmler Himself. Hij moest hem wel blijven vereren. Hij zou anders zijn leven voor niets geleefd hebben.

En dan moet je kinderen hebben, die over jou praten in het openbaar, zelfs op televisie....

Des te hardnekkiger beet hij zich vast in zijn idealen.

Dan, herfst 1996, wordt hij ziek. Alles is overleefd, de dood van zijn oudste kleinzoon, mijn boek, de dood van mijn zusje, mijn televisieoptredens en als dat alles doorwerkt is, is hij op. Wat er precies, fysiek gezien, aan de hand is, is onduidelijk. Wij, de kinderen, gaan steeds meer voor hem zorgen en weten dat zijn einde in zicht is.

Dan op een avond gebeurt er een wonder. Het is 28 januari. Mijn vader kijkt naar het journaal. Ik zit op het puntje van mijn stoel om weg te lopen zodat ik ook discussies

over het nieuws ontloop. Auschwitz herdenking! Ik sta al bij de deur....Een joodse vrouw zegt: “En dan zeggen de mensen tegen mewat handig, heeft u uw telefoonnummer op uw arm geschreven?”. Ik ga door de grond (de schuld aan de joden is kennelijk niet van mijn schouders af), maar mijn vader begint ijselijk

(Vervolg op pagina 12)

Mijn verhaal

(Vervolg van pagina 11)

sardonisch te lachen.

Een zwarte haat breekt uit mij los. Wat haat ik de nazi in hem! Ik zie die haat letterlijk als een zwarte, vlijmscherpe flard op hem afschieten en die slaat hem links en rechts keihard om de oren. Ik kan hem wel doden op dit moment. Wat er aan mij zichtbaar is, weet ik niet. Er wordt geen woord gesproken. Ik vervolg mijn weg naar de keuken om koffie te zetten.

De volgende dag als ik weer kom om zijn eten te koken, zie ik een ander mens in de grote stoel zitten. Hij kijkt me open aan met warmte in zijn blik. Een mens die vraagt hoe het met mij gaat, hoe ik denk over het huidige kleuteronderwijs, wat ik voel als ik als hulpverlener gesprekken heb met “andere kinderen van de oorlog”. Ik weet niet wat me overkomt....

Is dat die nurks? Hij praat over zijn kleinkinderen en ze hoeven niet eens meer naar de universiteit om toch door hem gewaardeerd te worden. Het bleef zo, hij bleef zo. Hij was een ander mens geworden, 12 dagen voor zijn dood. Hij is in staat een arm om me heen te slaan, zijn kleine kleinkinderen op schoot te nemen en zelfs lovende woorden te spreken over zijn burens. Hij is in staat de vader te zijn, waarvan ik wist dat die nog altijd in hem verborgen was.

Eindelijk kon hij een liefdevolle vader zijn.

Heeft hij ineens beseft wat hij aanrichtte, heeft hij ineens begrepen dat Auschwitz bestond?

Ach, mijn vader, mijn lieve vader.....

Zo verging veel onbegrip, miscommunicatie, misplaatste idealen, haat en andere menselijke tekorten.....

Zo verging ook de ouderlijke schuld, de erfschuld, maar de vaderlijke zegen bleef.

En nu is het goed. De verre blik van de televisie heb ik niet meer nodig. Dit verhaal over mijn vader moest ik nog schrijven als een soort laatste hoofdstuk van mijn boek.

Boven en voor dit papier waarop ik dit schrijf staat een zeer grote lidcactus, een erfenis van mijn vader. Een vreselijke, schijndode woestijnplant. In zijn plotselinge onverwacht mooie knoppen groet mijn vader mij met iedere nieuwe bloem.

Wees gezegend en een zegen.

1998, Márit/Mieke de Bree

Interneringskamp Westerbork

Het Interneringskamp Westerbork 1945 – 1948

Uitgebreide publicatie en tentoonstelling over een nog altijd onderbelicht deel uit de kampgeschiedenis in het Herinneringscentrum Kamp Westerbork

In het **Herinneringscentrum Kamp Westerbork** is vanaf **1 december 2008** tot en met **31 maart 2009** een uitgebreide tentoonstelling te zien over het Interneringskamp Westerbork 1945 – 1948, een nog altijd onderbelicht deel uit de kampgeschiedenis, met daarin unieke brieven en bijzondere persoonlijke verhalen van de ruim 8.000 van collaboratie verdachte mannen en vrouwen die er in deze periode gevangen zaten. Tevens zal er een publicatie en educatief materiaal bij de tentoonstelling verschijnen, en worden er in oktober en december 2008, en februari 2009 verschillende themadagen met bijdragen van historici, ooggetuigen, en kinderen van ‘foute’ ouders georganiseerd.

De geschiedenis van het Interneringskamp Westerbork

Tussen april 1945 en december 1948 fungeerde kamp Westerbork als een Interneringskamp voor NSB'ers, SS'ers, en andere van collaboratie verdachte Nederlanders. Hiermee was het kamp geen uitzondering. Na de oorlog werden naar schatting tussen de 120.000 en 180.000 personen voor korte of langere tijd geïnterneerd. Ongeveer 10 procent van deze verdachten werd daarbij in afwachting van hun berechting in kamp Westerbork gehuisvest, de enige plek in Drenthe die voor deze functie geschikt werd geacht. Hiermee is Westerbork een van de langst in stand gebleven en grootste Bewarings- en Verblijfskampen geweest.

Op het moment dat de eerste geïnterneerden op 24 april 1945 het kamp betraden ontstond er daarbij een bizarre situatie. Naar schatting waren op dat moment nog ongeveer 850 voormalige Joodse gevangenen in het kamp gehuisvest. Een deel van hen werd zelfs ingezet in de bewaking van de nieuwe gevangenen.

De eerste maanden van het kamp werden getekend door slechte leefomstandigheden, onvoldoende voorzieningen en psychische en fysieke mishandelingen. Als gevolg daarvan stierven 89 geïnterneerden. Vanaf september 1945 trad er verbetering in deze situatie op. Op 1 december 1948 werd het Bewarings- en Verblijfskamp Westerbork opgeheven.

(Vervolg op pagina 13)

Interneringskamp Westerbork

(Vervolg van pagina 12)

Waarom een tentoonstelling over het Interneringskamp?

Uit het laatste transport dat eind 1944 vanuit Westerbork onderweg was naar Auschwitz wisten zeven gevangenen te ontsnappen. Een van hen verloor bij de sprong een hand. Direct na de vlucht ving een Drents boerenechtpaar haar op. Het waren NSB'ers. Toch brachten ze haar naar het ziekenhuis. En... de rest van de oorlog zorgde het echtpaar voor haar.

Deze gebeurtenis op zondag 3 september 1944 lo-genstraft twee misverstanden, of zijn het vooroorde-len? Niet alle Joden lieten zich als makke schapen naar de slachtbank leiden. En niet alle NSB'ers waren antisemiet. Sterker, er waren onder hen die Joden heb-ben geholpen.

Of dit echtpaar na de oorlog is geïnterneerd en ver-oordeeld, is niet bekend. Mocht dit wel gebeurd zijn, dan zijn ze zeker gevangenen ge-zet in kamp Westerbork. Want deze laats-te verblijfplaats in ons land voor de hier levende Joden in de bezettingstijd bleef na de bevrijding op 12 april 1945 gewoon functioneren. Binnen een paar we-ken was het doorgangskamp geruisloos overgegaan in een van de grootste interneringskampen voor NSB'ers en SS'ers.

Het Herinneringscentrum is er gekomen in het besef dat de vervolging en deportatie van de Joden, en Sinti en Roma in herinnering moet blijven. Kamp Westerbork als centraal vluchtelingenkamp en als *Durchgangslager*, dat was en is basis, richtsnoer en kader van het werk. De geschiedenis van dit kamp na de oorlog – internering van NSB'ers, korte tijd woonoord voor Indische Nederlanders en lange tijd voor Molukkers – is daarmee onvergelijkbaar.

Dat betekent evenwel niet dat de informatie-overdracht over de tijd na 1945 mag en kan stoppen – onder de noemer: de oorlog is afgelopen! – maar dat er ook aandacht moet worden gegeven aan wat we de 'nasleep' van de oorlog noemen; dat een oorlog niet met een bevrijding is beëindigd maar dat zo'n periode levenslang doorwerkt, ook in volgende generaties. Dat geldt voor kamp- en onderduikoverlevenden, voor verzetsstrijders, maar evenzeer voor hun kinderen en zelfs kleinkinderen. Maar ook voor kinderen van 'foute'

ouders; zij zijn evengoed een geschonden groep. Niet de schuld maar veelal wel levenslang de boete, zo kan men hun leven vaak typeren. Ook dat moet worden verteld, en dan valt er niet te ontkomen aan de ge-schiedenis van kamp Westerbork als internerings-kamp. Hoe pijnlijk dat soms ook is.

Themadag van het Open Archief en het Herinne-ringscentrum over én voor kinderen van 'foute' ouders

Het startschot van de activiteiten omtrent het Interne-ringskamp zal worden gegeven op **donderdag 30 okto-ber aanstaande** in het **Herinneringscentrum Kamp Westerbork**. Op die dag organiseren het **Open Ar-chief** en het **Herinneringscentrum** gezamenlijk een themadag over én voor kinderen van 'foute' ouders.

's Ochtends vanaf **10.30 uur** zullen Lies Schneiders (COGIS) en Chris van der Heijden – auteur van *Grijs Verleden* – aan (klein)kinderen van 'foute' ouders een schrijf- en men-tale ondersteu-nende work-shop geven. Het Open Ar-chief poogt om zoveel mogelijk

levensverhalen van (klein)kinderen van 'foute' ouders te verzamelen via een open archief op internet. Het Open Archief wordt daarbij georganiseerd onder de vlag van Stichting Cogis en wordt begeleid door onder andere het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocu-mentatie (NIOD) en de Werkgroep Herkenning. De financiering van het project wordt grotendeels moge-lijk gemaakt door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Thema's tijdens de workshop van het Open Archief zijn onder meer: ervaringen met de buitenwereld, het gezin van herkomst, gevoelens die de eigen positie betreffen, gevoelens die het verleden van de ouders betreffen, ervaringen met hulpverleners en andere helpende contacten, en ten slotte ervaringen betreffende de relatie met partner en kinderen.

Vanaf **14.00 uur** vind vervolgens een informatiebij-eenkomst plaats waarbij medewerkers van het Herinne-ringscentrum Kamp Westerbork vertellen over het on-derzoek en de tentoonstelling over het Internerings-kamp 1945 – 1948, en tevens zal samen met enkele leden van de Werkgroep Herkenning en Stichting

(Vervolg op pagina 14)

HERINNERINGSCENTRUM
KAMP WESTERBORK

museum
kampterrein
monument

Interneringskamp Westerbork

(Vervolg van pagina 13)

Kombi een presentatie worden gehouden over het project Landelijk Steunpunt Gastsprekers WO II-heden, waarbij oorlogskinderen van alle achtergronden hun verhaal in de klas vertellen. Daarnaast is er de mogelijkheid om een rondleiding over het Interneringskamp op het voormalig kampterrein te krijgen, diverse films over het onderwerp te aanschouwen, en ten slotte onder begeleiding van de conservator het archief over het Interneringskamp te bekijken.

's Avonds is er vanaf **18.15 uur** een open thema avond voor belangstellenden over het onderwerp. Hierbij zullen twee kinderen van 'foute' ouders, Dirk en Karin Bruggeman – broer en zus – worden geïnterviewd over hun verschillende en uitéénlopende levenservaringen, en komt een gerespecteerd historicus en auteur een lezing geven. De avond wordt ten slotte afgesloten met een voordracht van drs. Homme Wedman – historicus, documentairemaker en docent aan de Rijksuniversiteit Groningen – die aan de hand van historische film- en televisiefragmenten uit zal leggen hoe de goed – fout verhoudingen in Nederland tot stand kwamen.

Bent u een (klein)kind van 'foute' ouders en wilt u de gehele themadag voor én over kinderen van 'foute' ouders in het Herinneringscentrum Kamp Westerbork op 30 oktober meemaken? Meldt u zich dan aan bij de desbetreffende medewerker van het Herinneringscentrum Kamp Westerbork, Bas Kortholt, via telefoon: 0593 – 592 600

of info@kampwesterbork.nl.

Wilt u zich alleen aanmelden voor de workshop van het Open Archief, de informatiebijeenkomst van het Herinneringscentrum (ook voor leden van de Stichting Kombi, en andere belangstellenden) of de open thema avond? Meldt u zich dan aan bij de projectsecretaris van het Open Archief, Ceciel Huitema via telefoon: 030 - 296 80 30 of c.huitema@cogis.nl (voor de ochtendworkshop)

of bij het Herinneringscentrum Kamp Westerbork via telefoon: 0593 – 592 600

of info@kampwesterbork.nl

Meer informatie over de tentoonstelling en het onderzoek naar het Interneringskamp, en de verschillende themadagen in oktober en december 2008, en februari 2009 vindt u op www.kampwesterbork.nl

Nasleep WOII in Duitsland

EEN VOLK VAN DADERS EN SLACHTOFFERS?

Een samenvatting van een artikel van Krijn Thijs in Kleio 2007-4 (vakblad van de Nederlandse leraren geschiedenis)

'Bombardementen, verkrachtingen, vlucht en verdrijving – voor veel Duitsers ging het einde van de oorlog met grote verschrikkingen gepaard. Sinds kort groeit in de Bondsrepubliek de aandacht voor deze kant van de Tweede Wereldoorlog. Dit artikel beschrijft de verschillende categorieën slachtoffers en belicht de ingewikkelde zoektocht naar een balans tussen het erkennen van schuld en het vertellen over eigen leed.

Patrick Dassen, Ton Nijhuis en Krijn Thijs (red.)

Duitsers als slachtoffers

Het einde van een taboe?

Natuurlijk kent iedereen 'de Duitsers' in de eerste plaats als veroorzakers van de oorlog en de holocaust. Dat er onder 'het volk van de daders' ook miljoenen slachtoffers zijn gevallen, schuldige en onschuldige, was lange tijd moeilijk bespreekbaar. Was het niet ongepast om aandacht te vragen voor de eigen verlie-

zen, terwijl de wereld verbijsterd was over de enorme misdaden die juist door Duitsers waren begaan? Mensen die publiekelijk over hun herinneringen aan de verloren 'Heimat' spraken, werden snel in verband gebracht met allerlei revanchistische kringen. Maar de herinneringen aan leed en verlies werden in het collectieve geheugen van Duitsland toch levend gehouden. Vanwege de politieke gevoeligheid gebeurde dat lange tijd vooral in persoonlijke en familiale kring, en in de literatuur.'

Krijn Thijs wijst als verklaring voor het feit dat de publieke aandacht voor zulke verhalen sinds een jaar of tien enorm gegroeid is op de volgende factoren:

1. De val van de Muur en de Duitse eenwording, waardoor er ook achter het ijzeren gordijn eindelijk openlijk gesproken kon worden over de oorlog. Bovendien gingen de archieven in Moskou open, waarbij nieuwe gegevens over de opmars van het Rode leger naar buiten kwamen.
2. Het democratische zelfbewustzijn is in Duitsland

(Vervolg op pagina 15)

Nasleep WOII in Duitsland

(Vervolg van pagina 14)

enorm gegroeid. De eenwording heeft geen nationalistische of autoritaire verschuivingen teweeg gebracht. Het wijzen op eigen ervaren leed brengt de democratische orde niet meer in gevaar.

3. De generatie die de oorlog bewust heeft meegemaakt wordt ouder. Velen willen voor het te laat is over de eigen ervaringen spreken. Bovendien is de derde generatie van na de oorlog geïnteresseerd en stelt op een onbevangen manier vragen over het verleden, zowel over de holocaust als over de verkrachtingen en verdrijving.

4. Recente internationale gebeurtenissen, zoals op de Balkan en Irak, zorgden voor intense discussies over Duitse deelname aan de legers van VN of coalitie en deden herinneringen bovenkomen aan 'etnische' zuiveringen en bijv. het bombardement van Dresden.

Thijs spreekt allereerst over 'de burgerslachtoffers, bijvoorbeeld van de geallieerde bombardementen op nazi-Duitsland. Vanaf 1942 hebben de Engelse en Amerikaanse luchtmacht bij elkaar ongeveer 160 Duitse steden gebombardeerd. Daarbij vielen zo'n half miljoen doden. Niet minder dan ongeveer 30 miljoen mensen maakten de bombardementen mee, en de herinneringen aan deze 'hel op aarde' liet velen nooit meer los. Daarnaast werd het Duitse stedenlandschap letterlijk onherstelbaar geruïneerd. Binnen en buiten Duitsland wordt de bommenoorlog meestal direct geassocieerd met Dresden.' Thijs tekent hierbij aan, dat de bombardementen op Berlijn, op het Roergebied en bijvoorbeeld Hamburg van strategisch belang waren en gezien kunnen worden als methoden om de oorlogsindustrie te ontregelen. Maar Dresden dat in februari 1945 gebombardeerd werd had geen industrie en zat vol met vluchtelingen uit het Oosten. Dit bombardement is tot op heden omstreden; Harry Mulisch schreef er in zijn vroege roman *'Het stenen bruidsbed'* al over.

Het boek van Jörg Friedrich *'Der Brand'* (2002) dat een absolute bestseller werd noemt Thijs controversieel, zeker als bij zijn beschrijving van de geallieerde luchtaanvallen op 'weerloze' en 'onschuldige' steden de rollen van daders en slachtoffers ineens omgekeerd lijken te zijn.

Historicus Thijs gaat vervolgens in op de stroom van 12 miljoen Duitsers die op de vlucht sloegen. 'Vooral de overhaaste vlucht uit Oost-Pruisen in de winter van 1944-'45 vond onder barre omstandigheden plaats. Door de snelle omsingeling van het gebied rondom Koningsbergen (het huidige Kaliningrad) restte duizenden families alleen de vluchtweg over het water. Op weg naar de havens van de Oostzee moesten zij met karren en paarden eerst de bevroren binnenzee van het Koerische Haff oversteken. Een lange stoet van donkere schimmen over een eindeloze besneeuwde ijsvlakte

– de dramatische beelden zijn diep verankerd in de Duitse herinneringscultuur. De bootreis over de Oostzee naar het westen van het Duitse Rijk was door de zeemijnen en Russische torpedo's niet minder gevaarlijk. De ondergang van het passagiersschip Wilhelm Gustloff in januari 1945, met negenduizend vluchtelingen aan boord, is het bekendste voorbeeld – Günter Grass wijdde er in 2002 zijn novelle *'In Krabbengang'* aan.

Toen de Poolse en Tsjechische bevolking na 1945 terugkeerde naar hun dorpen waaruit ze aan het begin van de oorlog door de Duitsers waren verjaagd, waren 'wilde verdrijvingen' het gevolg. Plunderingen, verkrachtingen en moordpartijen waren eerder regel dan uitzondering. Veel Polen en Tsjechen wilden zich wreken op alles wat Duits was.

Op de conferentie van Potsdam werd officieel bepaald dat gebieden waar vóór de oorlog nog een gemengde bevolking woonde, etnisch gezuiverd zouden worden. Duitsers uit Silezië, Pommeren en Sudeteland moesten naar de vier geallieerde bezettingszones vertrekken. Het ging er ook bij deze 'officiële' evacuatie niet zachtzinnig aan toe.' In sommige gebieden van West-Duitsland maakten de vluchtelingen een kwart van de bevolking uit. Dat verklaart waarom de herinnering aan de verdrijving zo aanwezig is gebleven.

Thijs gaat vervolgens in op het seksuele geweld dat veel Duitse vrouwen is aangedaan. 'Nergens is het slachtofferchap zo ondubbelzinnig duidelijk als bij de talloze Duitse vrouwen die bij de 'bevrijding' door de Russische soldaten in 1944 en 1945 zijn verkracht. Zo moesten vrouwen op een vreselijke manier boeten voor de misdaden van mannen in de Sovjet-Unie.[...] Het in bezit nemen van de vijandelijke vrouwen leek voor de Russische soldaten de hoogste vorm te zijn van wraak en vernedering van de verslagen vijand. Desondanks werd het leed van de verkrachtingen tot op heden maar moeizaam erkend.'

Veel vrouwen werden door hun mannen verstoten, alsof ze zelf schuldig waren, sommige vrouwen werden zelfs door hun echtgenoten gedood. Velen pleegden zelfmoord. Het onderwerp was beladen met schaamte en daardoor zijn er veel minder getuigenissen over deze verkrachtingen bewaard gebleven dan over de bombardementen en de verdrijvingen. Een indrukwekkend verslag is het door een anonieme schrijfster geschreven boek *'Een vrouw in Berlijn'* (een bespreking hiervan verscheen in het 3^e Bulletin van 2005). Om hoeveel vrouwen het gaat is onmogelijk vast te stellen, schattingen noemen een getal van twee miljoen.

Thijs schrijft: 'Minder duidelijk is de status van Duits slachtofferchap in het geval van de Duitse krijgsgevangenen die als dwangarbeiders werden meegenomen naar de Sovjet-Unie. De categorieën verschuiven: hier

(Vervolg op pagina 16)

Nasleep Woll in Duitsland

(Vervolg van pagina 15)

veranderden de ‘daders’ op slag in ‘slachtoffers’. In Siberië waar de krijgsgevangenen aanvankelijk naartoe werden gestuurd, wist bijna niemand te overleven.’ Van de drie miljoen later krijgsgevangen gemaakte Duitse soldaten en die in de Sovjet-Unie tewerkgesteld werden, kwamen er uiteindelijk twee miljoen terug, de laatsten overigens pas in 1956. Thijs tekent hierbij aan dat van de vijf en een half miljoen Russische krijgsgevangenen er maar twee miljoen in Duitsland overleefden en dat de barre omstandigheden waaronder de Duitse krijgsgevangenen in de Sovjet-Unie moesten leven deels veroorzaakt waren door de Duitse verwoestingen. Hierdoor ontstaat een vervlechting van schuld, vergelding en lijden.

Als het over de Duitse Wehrmachtsoldaten gaat, is het nog moeilijker om schuld en lijden uit elkaar te houden. Lange tijd, stelt Thijs, werden zij in Duitsland vrijgesteld van schuld aan oorlogsmisdaden en de holocaust, maar de reizende tentoonstelling over de Wehrmacht en de boeken van Christopher Browning en Jonas Daniel Goldhagen droegen genoeg materiaal aan om die mening te herzien. ‘Maar tegelijk met het onder ogen zien van de gruwelijke misdaden van veel Wehrmachtsoldaten werden er ook andere nuances aangebracht. Zo bleken er bijvoorbeeld in de laatste oorlogsmoanden talloze pubers in afdelingen van de Waffen-SS te zijn opgenomen. Nauwelijks opgeleid werden ze naar het chaotische en terughollende front gestuurd, waar ze maar weinig kans hadden het vege lijf te redden.’ Thijs noemt het boek van Günther Grass *‘De rokken van de ui’*, waarin over dit onderwerp geschreven wordt, maar ook dat van Dirk Ayelt Kooimans *‘Montyn’* (over Nederlandse soldaten aan het Oostfront). ‘In zulke gevallen blijkt hoezeer pure dader- en slachtofferperspectieven vaak tekortschieten. Soms is de grens tussen beide begrippen flinterdun, en ze deugen uiteindelijk niet om de complete werkelijkheid van de Tweede Wereldoorlog te vatten. Dit betekent natuurlijk niet dat de Duitse verantwoordelijkheid voor oorlog en volkenmoord verminderd moeten worden.’

De schrijver maakt de balans op.

‘Allereerst betekenen de herinneringen aan Duits verlies een volgende stap in de richting van het afbouwen van zwart-wit-beelden. Er bestaan geen volledige ‘dadervolken’, zoals ook veel bezette landen geen pure ‘slachtoffervolken’ waren – anders dan Joden en zigeuners. De paradoxen en nuances die de discussie over Duits slachtofferschap aanbrengt corresponderen wat dat betreft met het moderne onderzoek naar collaboratie in het bezette Europa. Tegen deze achtergrond is het begrijpelijk en redelijk dat Duitsland, na drie generaties en na het lange en buitengewoon grondige proces van ‘Vergangenheitsbewältigung’, nu opnieuw zijn eigen slachtoffers herdenkt. Bij velen gaat het om oprechte

herinneringen aan gruwelijke gebeurtenissen en ervaringen van persoonlijk verlies. Het bewustzijn van schuld vermindert niet de pijn en het verdriet. Deze herinneringen zijn levend en belangrijk, ze horen bij het verhaal van het Derde Rijk.

Maar er zijn wel criteria te noemen voor het uitdragen van deze herinneringen, want het verhaal over de Tweede Wereldoorlog – en zeker het Duitse verhaal daarover – zal altijd in balans moeten zijn. Het mag niet zo zijn dat de erkenning van Duitse misdaden afneemt ten gunste van de eigen lijdenservaringen.’

De historicus besluit zijn artikel met erop te wijzen dat de steun voor Hitler tot ver in de oorlog groot geweest is met name onder de Duitsers die in het Oosten woonden. Hun slachtofferschap door de verdrijving of door bombardementen heft de verantwoordelijkheid voor hun steun aan de Führer niet op.

Verschillende soorten slachtoffers moeten ook niet tegen elkaar worden weggestreept, het doet er beslist toe *hoe* mensen in die oorlog gestorven zijn. Gelijkstelling van Auschwitz met Dresden kan daarom niet.

De voorstelling alsof het Duitse volk massaal het slachtoffer werd van Hitlers ideeën moet ook met klem afgewezen worden omdat er grote delen van de bevolking achter hun leider stonden. Hij kritiseert mensen als de Duitse tv-historicus Guido Knopp die in hun beelden teveel nadruk leggen op de ellende van de laatste jaren, maar vergeten dat de ‘Duitse catastrofe’ al in 1933 begon toen Hitler Rijkskanselier werd.

‘Het blijft dus zaak om de herinneringen aan Duitse slachtofferervaringen kritisch te volgen, maar dat is aan de Duitse pers en wetenschap in de regel wel toevertrouwd. Dergelijke verhalen hoeven tegenwoordig niet meer publiekelijk gewantrouwd te worden, zolang er maar geen politieke claims uit worden afgeleid.’

Op dat laatste punt is Thijs niet helemaal gerust, omdat er personen uit de kringen van de *Vertriebenen* nogal aan de weg timmeren met hun plannen voor een ‘Zentrum gegen Vertreibung’ in Berlijn dat ze het liefst vlakbij het holocaustmonument willen oprichten, daarmee suggererend dat het om vergelijkbaar slachtofferschap gaat. Nakomelingen van Sudetenduitsers kozen vorig jaar het motto ‘Vertreibung ist Völkermord’; ook daar heeft Thijs moeite mee. ‘Dergelijke pogingen om Duitsland een soort collectieve slachtofferidentiteit aan te meten zijn politiek misplaatst en bovendien historisch onjuist. De geschiedenis van het einde van de Tweede Wereldoorlog is te complex voor simpele waarheden en voor elkaar uitsluitende dader-slachtoffer-perspectieven’.

Gonda Scheffel-Baars

Nasleep WOII in Duitsland

FINAL ACCOUNT: THIRD REICH TESTIMONIES

Dit is de titel van een project van documentairefilmer Luke Holland om getuigenissen vast te leggen van mensen die in het Derde Rijk het beleid van de partij hebben uitgevoerd.

De ideologen van Hitler's regime en zij die betrokken waren bij het bedenken en uitvoeren van de Holocaust zijn in meerderheid gestorven. Van de lageren in rang is nog een aantal in leven. Ze zijn inmiddels oud en er is niet veel tijd meer om hun getuigenissen te horen en vast te leggen.

De mensen die uit de kampen kwamen en wilden vertellen wat hun daar was overkomen, vonden nauwelijks gehoor en deden er al snel het zwijgen toe. Pas in de zeventiger en tachtiger jaren werd het duidelijk dat hun verhalen verteld en beluisterd moesten worden wilden zij ooit verlichting vinden van de opgelopen trauma's. Degenen die actief betrokken waren bij de uitvoering van de plannen van Hitler's rijk zwegen heel begrijpelijk over hun activiteiten bij de SS, de Einsatzgruppen of speciale politiebataljons. Zij probeerden na de oorlog als onopvallende burgers weer een normaal leven te gaan leiden en velen slaagden daarin. Hun kinderen stelden meestal geen vragen of kregen vaagheden of leugens ten antwoord. Ook dat veranderde in de tachtiger jaren, toen de kinderen en kleinkinderen zich niet langer lieten afschepen. Intussen heeft de wereld geleerd dat er nauwelijks een les uit de geschiedenis getrokken is, zodat er opnieuw genociden konden plaats vinden in Cambodja, op de Balkan, in Ruanda en nu in Darfur.

De moeder van Luke Holland is een van de 60.000 Joodse overlevenden die in het kader van het Spielbergproject geïnterviewd zijn. Hij heeft zich al enige tijd afgevraagd waarom er niet eenzelfde soort project voor getuigenissen van daders bestaat. Want hun verhalen zijn minstens zo belangrijk om gehoord en opgeslagen te worden als

van hun slachtoffers, als we tenminste ooit een beter begrip willen krijgen van wat er in de oorlog en in de Holocaust gebeurd is.

Luke Holland met huiskip

De tijd dringt: als we hun verhalen nog uit hun eigen mond willen horen, dan zal er op zeer korte termijn actie moeten worden ondernomen. Luke Holland zal zich allereerst richten op Duitsland en Oostenrijk en wil via lokale onderzoekers, regionale en landelijke archieven en rechtbankverslagen proberen in contact te komen met de mensen die hij wil inter-

viewen. Daarna zal hij zich richten op de Baltische landen, Polen en de Oekraïne, maar ook de West-Europese landen wil hij aan bod laten komen.

Daarom nam hij contact op Herkenning met de vraag of wij hem eventueel in de toekomst, als zijn plannen wat beter omlind zijn en hij een duidelijker overzicht over het budget heeft, behulpzaam zouden kunnen zijn bij het zoeken van mensen die bereid zijn in het kader van zijn project geïnterviewd te worden. Ik heb enige tijd per telefoon met hem gesproken waarbij hij mij verzekerd heeft dat het project niet de bedoeling heeft om mensen te oordelen of te veroordelen. De getuigenissen worden gearchiveerd en in een later stadium toegankelijk gemaakt voor wetenschappers en andere belangstellenden. Enkele interviews zouden de basis kunnen vormen van een televisiedocumentaire.

Luke Holland werd in 1948 in Engeland geboren en bracht zijn puberteit en eerste jaren als volwassene door in de Duitstalige christelijke gemeenschap, de Bruderhof, in het oosten van Paraguay. Zijn moeder ontkwam aan de Holocaust door in 1938 vanuit Wenen te vluchten, zijn vader was een bekend illustrator. Luke Holland heeft enige bekroonde films gemaakt voor de BBC, en voor Franse en Duitse tv-zenders.

Gonda Scheffel-Baars

Oproep voor jurist

De onlangs opgerichte *Werkgroep Erkenning Onrecht Bijzondere Rechtspleging* komt graag in contact met een jurist met affiniteit voor het fenomeen van het zogenoemde *Staatsnoodrecht* dat veel onterecht leed heeft berokkend aan toen een groep van naar mijn schatting 250.000 mannen, vrouwen en kinderen. Deze werkgroep streeft o.a. naar erkenning door de samenleving en overheid van wat het laatste onrechttaboe in Nederland lijkt te zijn.

Interesse? Neemt u dan contact met mij op.

G.J. Bothof bc, De Blekerij 22,
3831 CT Leusden,
e-mail: gerritbothof@planet.nl

Toelichting op bovenstaande

Het bestuur van de SWH heeft me gevraagd te verduidelijken wat de hierboven genoemde *Werkgroep Erkenning Onrecht Bijzondere Rechtspleging (WEOBR)* is. Deze nog kleine werkgroep is ontstaan nadat het boek van Henk Eefting over de Bijzondere Rechtspleging is verschenen. Hij zegt daarin dat er eigenlijk een Werkgroep Erkenning moet komen. Hij zag die als een aanvulling op de Werkgroep Herkenning die zich sinds 1982 met succes heeft ingezet voor de belangen van kinderen van NSB-leden omdat die gezien werden als een verlengstuk van hun ouders. De laatste jaren is het onderwerp 'eerste generatie' soms wel bespreekbaar door meer grijsdenken in de samenleving.

Het doel van de werkgroep Erkenning zou naar de mening van Eefting moeten zijn het onrecht aan te tonen dat de categorie van politieke gevangenen vanaf 1944/1945 is aangedaan. Met als één van de doelstellingen de publieke opinie bewust te maken van wat wel genoemd wordt het laatste onrechttaboe in Nederland.

Door onzorgvuldig beleid vanuit Londen kwam het er op neer dat rond de 120.000 mensen (mannen, maar ook veel vrouwen en helaas ook kinderen) soms jaren hun vrijheid verloren en zich in gevangenschap niet zelden zeer onaangename

zaken moesten laten welgevallen. Praktisch altijd verloren zij o.a. hun huis, inboedel, geld, hun werk en studiekansen voor hun kinderen. Er werden in grote aantallen kinderen (ook baby's) van hun moeder gescheiden. Soms met dodelijk gevolg.

De Londense wetsbesluiten werden zonder parlementscontrole genomen, stelden de Nederlandse Grondwet deels buiten werking en voerden strafbaarstelling *achteraf* in. Dat kon al heel lang in Nederland niet meer.

De in feite politieke gevangenen werden gezien als landverraders, terwijl er maar zeer weinig mensen voor landverraad veroordeeld zijn. Deze feiten wil deze werkgroep in woord en geschrift duidelijk maken. De door de overheid ingezette middelen waren te zwaar om het doel, neutralisering van politieke tegenstanders, te bereiken. De groep ziet natuurlijk ook in dat altijd al strafbaar gedrag wel gestraft moest worden.

De groep bestaat overwegend uit donateurs van de SWH maar is daarvan onafhankelijk. Ik noem in willekeurige volgorde: Henk Eefting, luitenant-kolonel b.d. en publicist, dr. Rien van den Broek, germanist en publicist, Connie Stam en haar man Jan Sta van Utrecht en tenslotte Gerrit Bothof bc, historisch onderzoeker, publicist en linguïst.

Wie het streven van de WEOBR sympathiek vindt en wil steunen, kan zich bij mij of één van de anderen melden.

Gerrit Bothof

TRANSGENERATIONELE TRAUMATISERING: PROBLEMEN BIJ DE NAOORLOGSE GENERATIE

Een jaar of twintig geleden stond traumatisering door overdracht volop in de belangstelling. Nu bij diverse organisaties de problematiek van de naoorlogse generatie weer op de agenda geplaatst is, leek het me een goede zaak eens in oude jaargangen van het blad Icodoinfo naar wat informatie te zoeken.

Zo in het algemeen weet iedereen wel dat mensen die na de oorlog geboren zijn toch te lijden kunnen hebben van de oorlog, doordat de ouders die niet goed hebben kunnen verwerken. Zij hebben de oorlog 'geërfd', terwijl kinderen van de oorlog de oorlog zelf hebben ervaren. Dat is dan meteen het grootste verschil. Maar, dacht ik, bestaan er nog meer verschillen tussen de twee groepen en zijn er ook overeenkomsten? Hoe kan in de organisaties die opgezet zijn door de diverse groepen kinderen van de oorlog en waarvan het grootste deel van de leden ook van vóór of van in de oorlog zijn een helpende hand geboden worden aan hen die erna geboren zijn?

Wie is wat?

Allereerst werd ik bij mijn zoektocht geconfronteerd met de onduidelijkheid in de terminologie. Naoorlogse generatie (NOG) is duidelijk, maar de NOG wordt door sommige deskundigen ook met de term 'tweede generatie' aangeduid. Anderen gebruiken voor zowel de mensen die de oorlog als kind hebben meegemaakt (KVO) als voor de NOG de term 'tweede generatie'. De KVO worden ook nog met andere termen aangeduid: child survivors (vooral als het om Joodse kinderen gaat, maar Lansens gebruikt die ook voor de kinderen uit de Japanse kampen), 'de jonge eerste generatie' (Arnoldus) of de 'latere-generatie-oorlogsgetroffenen' (maar Filet gebruikt deze term ook voor de NOG omdat hij veel overeenkomsten in problematiek ziet bij KVO en NOG!).

Judith Kestenberg leidde tussen 1974 en 1984 een groot onderzoek naar gevolgen van de oorlog voor enerzijds de child survivors en anderzijds de NOG, voornamelijk, maar niet uitsluitend behorend tot Joodse families. Zij heeft, in tegenstelling tot Filet, grote verschillen in problematiek tussen de beide groepen geconstateerd!

In slechts één artikel (dat van Arnoldus) werd er nadrukkelijk op gewezen dat KVO hun eigen traumatiserende ervaringen moesten zien te verwerken, maar ook opgroeiden bij getraumatiseerde ouders die te weinig emotioneel beschikbaar waren en dus twee pakjes te dragen kregen.

KVO en NOG hebben het stukje van de emotioneel niet beschikbare ouders gemeen, terwijl zij op het punt zelf de oorlog wel of niet meegemaakt te hebben verschillen. Maar ook dat verschil is niet absoluut. Blom wees erop, dat er mensen na de oorlog geboren zijn die toch zelf direct getraumatiseerd zijn; hij noemt met name kinderen van politiek foute ouders die in een interneringskamp geboren werden en later opgroeiden in kindertehuizen of pleeggezinnen. De kinderen die in de Bersiaperiode geboren zijn zouden dan ook tot de na de oorlog maar toch direct-getraumatiseerden gerekend kunnen worden.

Transgenerationale traumatisering

In Nederland heeft psychiater dr. E. de Wind het begrip transgenerationale traumatisering (of indirecte, secundaire traumatisering) bekendheid gegeven. Traumatisering werd door hem als volgt gedefinieerd: 'Een door bijzonder sterke, schadelijke, uiterlijke invloeden veroorzaakte verwonding van de psychische structuur die niet spontaan en na korte tijd door innerlijke regeneratieve krachten weer genezen kan. Deze verwonding leidt tot een innerlijk lijden, misschien wel tot symptomen en eventueel storingen van de sociale aanpassingsmogelijkheden'. Met het voorbeeld van de kuikentjes maakte hij duidelijk hoe indirecte traumatisering ontstaat. Als kuikentjes voor het eerst een slang zien, reageren zij daar niet geschrokken op omdat zij niet weten dat hij gevaarlijk kan zijn. De moederkip reageert wel hevig ontdaan, gaat kakelen en vlucht weg. De kuikentjes volgen haar voorbeeld en leren op die manier dat een slang gevaarlijk is. Kinderen van getraumatiseerden nemen het angstige gedrag van hun ouders over zonder precies te weten waarop de angst van de ouders berust. Hoe minder erover gesproken wordt, des te meer angst zij meestal overnemen.

De Wind benadrukt meermalen dat lang niet alle kinderen van ouders met belastende oorlogservaringen indirect getraumatiseerd werden. Als er in het gezin op een open manier over die ervaringen kon worden gesproken of als de kinderen met anderen over de gezinsituatie konden spreken, konden zij meestal zonder veel problemen tot evenwichtige mensen opgroeien. Misschien speelden er wel steeds onrust en onbehagen op de achtergrond mee, soms was er ook een duidelijk vermoeden dat er een relatie met de oorlog was, maar meestal konden ze de problematiek zelf wel aan.

Niet erover spreken

In heel veel gezinnen is nu juist niet over de oorlogservaringen van de ouders gesproken. Ouders wilden hun kinderen niet met hun problemen opzadelen en gingen er oprecht van uit, dat als zij niks wisten er ook

(Vervolg op pagina 20)

Transgenerationale traumatisering

(Vervolg van pagina 19)

geen last van konden hebben. In andere gezinnen heerste een stemming van noodlot: er ligt voor ons niets goeds weggelegd.

Het niet-praten over de ervaringen dat bij de kinderen zorgt voor een niet-weten lijkt een belangrijk element in de problematiek van de NOG. Er doet zich hier een dilemma voor: aan de ene kant is er de onmacht van de ouders om over hun ervaringen te spreken maar ook hun recht om erover te zwijgen, aan de andere kant is er de noodzaak voor de kinderen om erover te weten, opdat zij hun ouders en daardoor zichzelf beter kunnen begrijpen.

Maar spreken over zeer angstaanjagende ervaringen is moeilijk, ouders zijn bang emotioneel onderuit te gaan in de aanwezigheid van hun kinderen. Tamarah Benima, zelf NOG, rechtvaardigde het zwijgen van de ouders door er op te wijzen, dat het doel van spreken over ervaringen, n.l. het delen van de daarbij gevoelde emoties, in de ouder-kindrelatie nauwelijks gerealiseerd kan worden. Ook een ander doel van spreken, n.l. het overdragen van levenservaring kan niet echt kan plaatsvinden, omdat de kinderen hopelijk nooit in hun leven in een kamp of in de onderduik terecht zullen komen. Weliswaar gaven haar ouders haar en haar zus veel raad, hun onbewust voorbereidend op een noodsituatie, maar wat hadden ze eraan om te weten hoe belangrijk het was om, bij het uitbreken van een oorlog een leren jas te hebben die je tegen kogels en kou kon beschermen, waar je eventueel in kon slapen, waarin je veel kon verstoppen of die een hoge omruilwaarde vertegenwoordigde? Kestenberg heeft gewezen op de ondermijnende invloed van het leven in twee werelden voor de identiteit van de NOG: aan de ene kant het bedreigde leven in de wereld van het verleden van de ouders en het voorbereiden op een volgende calamiteit, aan de andere kant het ontspannen leven in de wereld van nu met vrienden, hobby's, werk en vakanties.

De onmacht van de ouders

Diverse onderzoekers constateerden, dat getraumatiseerde ouders vrijwel nooit kunnen voldoen aan een belangrijke pedagogische voorwaarde, n.l. het kind vrij laten om zijn eigen mogelijkheden zo goed mogelijk tot ontwikkeling te laten komen. Enkelen wezen met name op de invloed van de depressiviteit van de ouders op de kinderen. Kinderen denken over het algemeen dat zij de oorzaak van de gedeprimeerde stemming in huis zijn, doen er alles aan om die te verbeteren maar zien hun pogingen daartoe mislukken. Die machteloosheid is fnuikend. Kinderen kunnen zich identificeren met de pijn en de schaamte van hun ouders en zich zelf als waardeloos gaan beschouwen of juist hun toevlucht nemen tot agressieve arrogantie.

Getraumatiseerde ouders houden hun kinderen onbewust vaak in grote afhankelijkheid, waardoor het moeilijk voor hen is om op eigen benen te gaan staan. Kiezen voor een eigen leven veroorzaakt vaak gevoelens van schuld en schaamte, wordt ervaren als verraad van de ouders.

Getraumatiseerde ouders dragen vaak hun wantrouwen ten opzichte van hun medemensen en hun verlies van geloof en vertrouwen in rechtvaardigheid en redelijkheid aan hun kinderen over. De buitenwereld wordt bedreigend; maar ook het gezin zelf, de ouders zijn een bedreiging, omdat zij rondlopen met onverwerkte trauma's die door de kinderen op een heel diep niveau worden gevoeld.

Veel getraumatiseerde ouders kunnen niet de 'good enough' ouders zijn die kinderen voor hun ontwikkeling nodig hebben, ouders die geborgenheid, warmte en bemoediging geven. Daarom, zo stelde de Wind, zijn indirect getraumatiseerden, de kinderen dus, er soms slechter aan toe dan hun ouders die voordat zij hun trauma opliepen in hun jeugd bescherming en warmte hebben gekend en zelfvertrouwen hebben kunnen opbouwen.

Problematiek bij de NOG

Een drietal medewerkers van het RIAGG in Vlaardingen stelden op grond van hun ervaring met de problematiek van de NOG dat er grote overeenkomsten zijn in de problematiek, ongeacht de achtergrondgroep waartoe hun cliënten behoorden. Vooral schaamte en pijn over het verdriet van hun ouders werden genoemd en het wantrouwen ten opzichte van de buitenwereld. Maar verschillen waren er ook.

Voor mensen met een Joodse achtergrond signaleerden zij veel problemen met hechten en onthechten, problemen met agressieregulatie en identiteitsvragen.

Bij kinderen van verzetsdeelnemers merkten zij op hoe zij de hoge verwachtingen van henzelf of van de omgeving trachtten waar te maken, daarbij gehinderd door het gevoel niet te kunnen tippen aan wat de ouders ooit hebben gedaan. Bovendien kwam bij hen veel verdriet voor over het ontbreken van aandacht van de ouders voor hun (kleine) kinderproblemen.

Bij kinderen van politiek foute ouders overheersten vooral problemen op het gebied van schaamte en schuld, maar ook loyaliteits- en identiteitsproblemen.

De behandelmethoden van mensen met oorlogsproblematiek verschillen niet van die van mensen met andersoortige problematiek, al vonden zij dat enkele aspecten wel goed in de gaten gehouden moeten worden. Bij mensen met een Joodse achtergrond kunnen in de therapierelatie ook problemen met hechten en onthech-

(Vervolg op pagina 21)

Transgenerationale traumatisering

(Vervolg van pagina 20)

ten ontstaan, terwijl kinderen van verzetsdeelnemers zich nogal eens teleurgesteld voelen in de therapeut die wel tegen móet vallen vergeleken bij de geïdealiseerde ouders. Cliënten met een Indische achtergrond willen nogal eens hun problemen wegmoffelen of bagatelliseren. Blom wees op de vaardigheid van kinderen van politiek foute ouders om een heel normale ongecompliceerde indruk te maken, geconditioneerd als zij zijn vanuit hun thuissituatie om niet op te vallen en het idee er eigenlijk niet te mogen zijn.

Over de 'ongrijpbaarheid' van de problematiek van zowel de KVO als de NOG schreef Filet: 'Voor [hen] is het hebben van moeilijk definieerbaar psychisch lijden een soort tweede natuur, die zo vanzelfsprekend is geworden in het milieu waarin zij opgroeiden dat het niet als een symptoom herkend wordt'. De klachten waarmee zij komen zijn niet specifiek, het zijn dezelfde waarmee andere cliënten komen. Toch is er verschil: 'Wat men vaak kan herkennen in de kleur van het gevoelsleven of de kwaliteit van de stoornis, is de historische achtergrond van de sociale categorie oorlogsgetroffenen waarmee zij verbonden zijn.' 'Het zijn alle meer kenmerken van een innerlijk klimaat dan dat zij een uitgekristalliseerde vorm in gedragsstoornis of klacht gekregen zullen hebben.'

Judith Kestenberg concludeerde aan het eind van haar studie dat KVO en NOG met bepaalde thema's anders omgaan.

De naoorlogse kinderen en kleinkinderen willen weten wat er in het verleden gebeurd is, terwijl mensen die de oorlog als kind meemaakten het verleden het liefst uit hun leven willen bannen.

De NOG heeft vaak identiteitsproblemen omdat de identiteit van hun ouders onder grote druk heeft bestaan tijdens de oorlog, de identiteit van KVO heeft zelf die druk ondervonden.

De NOG heeft vaak een te hechte band met de ouders en kan moeilijk loskomen, terwijl de KVO juist moeite hebben om een hechte band met wie dan ook aan te gaan, omdat zij in de oorlog door de volwassenen, ook de eigen ouders, in de 'steek zijn gelaten'.

Bij de NOG trof zij veel gevallen van anorexia of boulimie aan (gerelateerd aan de honger waarmee hun ouders te maken kregen), terwijl de honger en ontberingen bij de KVO moeilijkheden met spijsvertering en vitaliteit deden ontstaan.

De NOG 'erfden' angst en depressiviteit van hun ouders en durfden hun agressie (over het tekortschieten van de ouders) niet te uiten, terwijl de KVO hun agressie vaak wel op die ouders richtten in plaats van op de veroorzakers van hun eigen problemen en die van hun

ouders. Veel KVO hebben een depressieve kern, een gevoel van leegte en van verlies van continuïteit in het leven.

Bestaat transgenerationale traumatisering wel of niet?

We zijn er tot nu toe vanuit gegaan dat transgenerationale overdracht bestaat, dat traumatische ervaringen van ouders hun kinderen kunnen beïnvloeden, maar onomstreden is dat begrip niet meer.

In 1990 werd een onderzoek ingesteld naar de Joodse naoorlogse generatie. Specifieke problemen vond men niet, er bestaat dus niet zoiets als een tweede-generatieproblematiek, maar over het algemeen maakten kinderen van oorlogsgetroffenen veel vaker gebruik van medische en psychische hulpverlening en leek hun problematiek dieper te zitten en moeilijker te verwerken.

In 1995 werd een onderzoek gedaan naar de naoorlogse Indische generatie. De onderzoekers zetten zich bij voorbaat al af tegen de klinische onderzoekers en concludeerden, dat 'de naoorlogse problematiek niet bestaat en hooguit het produkt is van aan problemen verslaafde hulpverleners'. De onderzoekers van 1995, die mede in opdracht van de overheid hun studie verrichtten, kan echter verweten worden dat hun conclusies een 'politiek en maatschappelijk comfortabele en weinig kostbare opvatting' hebben opgeleverd. Zij constateerden geen verschillen tussen de Indische NOG en de controlegroep, maar zij hadden niet kritisch gekeken naar de samenstelling van de controlegroep. Deze bleek voor ruim de helft uit mensen te bestaan behorend tot families waar oorlogsproblematiek een rol speelde. Geen wonder dat er dus nauwelijks verschillen werden gevonden!

Prof. IJzendoorn poneerde in 2002 aan het eind van zijn studie onder drie generaties vrouwen in Israël (50 grootmoeders en nakomelingen die de holocaust hadden overleefd en 50 die al voor de oorlog in Israël woonden): 'De kortste samenvatting van de uitkomsten van onze holocauststudie luidt dat intergenerationale overdracht van trauma niet bestaat, althans niet wanneer de kinderen en kleinkinderen in normale omstandigheden functioneren. Een bewijs voor de indrukwekkende veerkracht van de holocaustoverlevenden die er blijkbaar in slagen hun kinderen af te schermen van hun eigen traumatische ervaringen.' Met die laatste zin maakt hij m.i. duidelijk dat de eigenlijke bedoeling van zijn studie was aan te tonen dat de overlevenden geen zielige getraumatiseerden zijn. Hij wordt voor mij ongeloofwaardig als hij het doet voorkomen alsof de uitkomsten die voor Israël wel zullen kloppen ook voor de rest van de wereld gelden. Bovendien heeft hij maar

(Vervolg op pagina 22)

Transgenerationale traumatisering

(Vervolg van pagina 21)

één thema onderzocht, dat van het hechten en onthechten; weliswaar een belangrijk thema in de problematiek, maar toch maar één thema. En er zijn toch ook nakomelingen van holocaustoverlevenden die niet in normale omstandigheden kunnen opgroeien; en wat is 'normaal'?

Kennelijk hebben veel onderzoekers een verborgen agenda en het gevecht daarover gaat over de hoofden van de NOG heen. Bestaat transgenerationale overdracht nu wel of niet?

In een interessant artikel vertelt Willem Heuves hoe er tussen een moeder en een baby non-verbale communicatie bestaat. Ze reageren op elkaars signalen en zo bouwen ze wederzijds vertrouwen op. Het kind leert zijn eigen gevoelens kennen en de manieren hoe hij daar mee om moet gaan. Een depressieve moeder reageert niet of niet goed op de signalen van de baby, die daardoor in verwarring raakt en geen zelfvertrouwen opbouwt.

Heuves vertelt ook hoe elk kind op een bepaald moment bang is van een eng dier onder zijn bed. Evenwichtige ouders kunnen door tal van manieren het kind helpen om die angst te overwinnen, maar sommige ouders worden door het zien van hun bange kind herinnerd aan het angstige kind dat zijzelf waren en worden weer door de vroegere angst overstroomd. Het kind ziet een angstige ouder en wordt niet getroost of geholpen, maar identificeert zich met de angst van zijn ouders. Op die manier worden onverwerkte ervaringen en emoties doorgegeven.

Soms interpreteren ouders het gedrag van hun kind op grond van hun eigen ervaringen. Een moeder die bijna over haar kruipende baby struikelde zei: 'Dat doet hij nou altijd, hij is gewoon jaloers dat ik met u zit te praten'. Op grond van eigen ervaringen kunnen ouders ook reageren met agressiviteit of onverschilligheid. Ook dan worden het kind en zijn behoefte niet waargenomen.

Petra Aarts merkte op dat normale gedragingen van kinderen heftige emoties bij ouders kunnen oproepen. Op een bepaalde leeftijd gaan kinderen experimenteren met voedsel of ontlasting, gaan ze zich intensief bezighouden met thema's als geboorte en dood. Ouders kunnen daardoor herinnerd worden aan honger, marteling, schaamte, angst, woede of de dood van geliefden tijdens de oorlog. Hun heftige emoties op het gedrag van hun kind hebben niets met dat feitelijke gedrag te maken. Zelfs als ouders ze weten te onderdrukken zal een kind ze opmerken en erdoor in zijn normale ontwikkeling geremd worden.

Nu is het natuurlijk zo, dat ouders depressief of angstig geworden kunnen zijn door andere oorzaken dan

door de oorlog. Overdracht van onverwerkte ervaringen bestaat in elk geval als ik de uitleg van Heuves volg. Waarom zou overdracht van oorlogstrauma's dan ontkend moeten worden door bepaalde onderzoekers? Aan de andere kant: is er reden om deze overdracht een aparte plaats te geven?

De praktijk: het belang de oorlog erbij te betrekken

De Vlaardingse groep stelde dat therapeuten zich enige relevante historische kennis moeten verwerven, zodat zij bijvoorbeeld weten wat de Bersiaperiode was en de effecten daarvan op hun cliënt beter kunnen inschatten. Uitwisseling met collega's komt de vaardigheid ten goede, want het herkennen van de specifieke thema's gaat niet vanzelf en moet je gaandeweg leren.

Want hoewel de problematiek waarmee KVO en NOG zich bij therapeuten melden niet afwijkt van die van andere cliënten (arbeidsconflict, relatieproblemen, schaamte- en schuldgevoelens, verslavingsproblematiek), zijn er wel bepaalde thema's die een grote rol spelen en is het vaak noodzakelijk om de samenhang met de oorlog expliciet te maken wil een therapie kans van slagen hebben. Enkele voorbeelden ter illustratie.

Coopmans kreeg in zijn praktijk een onderwijzer die in een arbeidsconflict verwickeld was. Voor diens depressiviteit waren er in zijn eigen leven nauwelijks aanknopingspunten te vinden, maar wel in de oorlogservaringen van zijn vader. Deze was als dwangarbeider in Duitsland geweest en had met zijn zoon een moeizame relatie. In de therapie kon een verband gelegd worden tussen de hoge idealen die zijn vader door de oorlogsomstandigheden nooit had kunnen verwezenlijken en de hooggestemde idealen waardoor de zoon in conflict kwam met minder bevlogen collega's. Het onrecht dat zijn vader overkomen was probeerde de zoon a.h.w. teniet te doen door het nastreven van hoge doelen. De therapeut adviseerde hem meer over zijn vaders ervaringen aan de weet te zien te komen. Daarna ging het hem veel beter en kon hij elders weer een betrekking aanvaarden.

In een gespreksgroep voor de Joodse NOG meldde zich een vrouw die wilde werken aan thema's als aansluitingsproblemen, onveiligheid en eenzaamheid. Gaandeweg werd duidelijk dat haar werkelijke pijn haar kinderloosheid was. Dat is voor veel vrouwen een verdrietig probleem maar voor haar woog het nog veel zwaarder, omdat vrijwel haar hele familie in de holocaust was uitgeroeid. Als zij geen kinderen kreeg zou de familie ophouden te bestaan, dan verzaakte ze haar plicht en 'had Hitler toch nog gewonnen'. Als in therapie alleen gewerkt zou worden aan het verdriet om de kinderloosheid, zou het kernpunt van de problematiek

(Vervolg op pagina 23)

Transgenerationale traumatisering

(Vervolg van pagina 22)

precies gemist worden. Kennis van de oorlogsgeschiedenis van de familie is hier onontbeerlijk om de diepte van het probleem te peilen en aanknopingspunten te zoeken om eraan te werken.

Wat kan er gedaan worden?

Het lijkt langzamerhand weer tijd om overdracht van trauma's opnieuw op de publiciteitsagenda te plaatsen. Hulpverleners zouden meer aandacht voor dit thema moeten hebben, en meer aandacht in de media zou tot gevolg kunnen hebben dat na de oorlog geborenen die via hun ouders of grootouders last hebben van de oorlog eerder dat verband gaan zien en gerichte hulp gaan zoeken.

Gonda Scheffel-Baars

Dit artikel is een verkorte versie van een discussiepaper met een uitgebreid notenapparaat waarin verwezen wordt naar de artikelen die door mij bij het schrijven ervan werden geraadpleegd. Wie graag de langere versie zou willen lezen kan die opvragen: 0345-573190 of scheffelbaars@planet.nl

Aanvullende opmerkingen

Onlangs kreeg ik een artikel in handen van de psychoanalytica J.Groen-Prakken, waarin zij het verschil uitlegt tussen psychisch trauma en ontwikkelingsinterferentie.

Zij maakt bij het begrip trauma de kanttekening dat eenzelfde ingrijpende gebeurtenis bij de ene mens wel, bij de andere niet tot een trauma leidt. Dit hangt samen met de ik-sterkte van de mens, die weer bepaald wordt door factoren van constitutie, erfelijkheid en sociale omstandigheden. De ik-sterkte is, zo stelt zij, tijdens iemands leven ook aan schommelingen onderhevig vanwege leeftijd, ziekten of stress. Een klein kind heeft nog niet veel ik-sterkte opgebouwd en de puberteit en de naderende ouderdom veroorzaken vaak een vermindering ervan.

Onder ontwikkelingsinterferentie verstaat Groen een aanhoudende reeks van invloeden die tegengesteld zijn aan de behoeften van iemand in de levensfase waarin hij verkeert. Daardoor wordt de normale ontwikkeling onderbroken of stopgezet en kan er 'scheefgroei' optreden. Het 'ik' van het kind past zich aan de omstandigheden aan, maar die kunnen óf door het noodlot, óf door de pathologie van de ouders zo afwijkend zijn dat de ontwikkeling van een in aanleg gezond kind in pathologische, meestal neurotische richting wordt omgebogen.

Ze geeft het voorbeeld van een baby van vier maanden die er juist aan toe is om te leren zich om te rollen als het om een dreigende heupdysplasie in een gips-

broek moet. Dat is voor 'later' heel belangrijk, maar op dit moment remt de maatregel zijn normale ontwikkeling. De letterlijke beperking van zijn bewegingsvrijheid brengt een psychische beperking mee die de karakterontwikkeling van het kind negatief beïnvloeden kan.

Onderduik, leven in een concentratiekamp of Japans kamp of het meemaken van een bombardement zijn bijna altijd zo ingrijpend geweest dat er een trauma uit voortgekomen is, ontwikkelingsinterferentie heeft zéker plaatsgevonden. Voor alle groepen kinderen van de oorlog geldt, zo stelt Groen, dat zij in elk geval te maken hebben gehad met ontwikkelingsinterferentie, maar wellicht ook een trauma hebben ontwikkeld doordat hun ik-sterkte tekort schoot om de gebeurtenis emotioneel ongeschonden te doorstaan.

De naoorlogse generatie groeit op bij ouders met een trauma of met de gevolgen van ontwikkelingsinterferentie en nemen specifieke gedrags- en denkpatronen over. In Groen's optiek wordt dus niet het trauma overgedragen, maar ondervindt de volgende generatie de invloed van de gevolgen van het trauma en de ontwikkelingsstoornissen van de ouders. De ouders kunnen hun kinderen niet op het goede moment in hun ontwikkeling datgene geven waar dezen behoefte aan hebben, zodat ook hún ontwikkeling weer wordt gestopt of afgeremd.

De Levita constateerde dat kinderen in het algemeen graag willen zien dat hun ouders gelukkig zijn en de machteloosheid die oorlogskinderen ervaren als zij ondanks al hun pogingen er niet in slagen om de depressiviteit van de ouders te 'genezen', kan op zich een traumatiserende ervaring zijn. In die zin kunnen kinderen van na de oorlog een trauma ontwikkelen; maar dat is dan niet het trauma van hun ouders, maar dat van henzelf.

De deskundigen die beweren dat transgenerationale traumatisering niet bestaat, hebben gezien in het licht van de door Groen naar voren gebrachte ideeën gelijk. Maar zij slaan de plank volkomen mis, als zij vervolgens constateren dat er dús niets met de volgende generaties aan de hand is, doordat zij de overdracht van de gevolgen van trauma en ontwikkelingsstoornissen negeren. Kinderen van de oorlog, die een 'dubbele' last dragen zoals Groen enkele malen in haar artikel onderstreept – hun eigen traumatische ervaringen en het opgroeien bij getraumatiseerde ouders – en de naoorlogse generatie die met hun 'enkele' last ook genoeg te stellen hebben, zouden een vuist moeten maken tegen de 'verborgen agenda' van sommige onderzoekers.

Gonda Scheffel-Baars

De bittere beker

DE BITTERE BEKER

In het blad van de ZOA, een hulporganisatie die zich vooral inzet voor vluchtelingen in Azië en Afrika, las ik een stukje geschreven door filmmaker Ton van der Lee over het gebruik van de bittere beker, een ritueel uit de traditionele rechtspraak. Hij signaleert het failliet van het westerse ontwikkelingsmodel en pleit ervoor om werkzame traditionele oplossingen te gebruiken in plaats van ingevoerde westerse modellen.

In de grensstreek van Uganda en Kenia ontmoette hij veel mensen die op de vlucht waren geslagen voor de burgeroorlog in noord-Uganda. Allen wachtten vol spanning op het einde van deze 'vuile' oorlog van het LRA, Lords Resistance Army, het Leger van de Heer, waarbij kindsoldaten worden ingezet tegen de bevolking en het regeringsleger. Hoewel het einde van de burgeroorlog wel in zicht is, weigerde de leider van de LRA, Joseph Kony, op het laatste moment een vredesverdrag te tekenen, omdat hij bang is uitgeleverd te worden aan het tribunaal voor internationale oorlogsmisdaden in Den Haag.

Van der Lee oppert dat Kony misschien wel getekend zou hebben als hij er zeker van had kunnen zijn dat hij zou worden berecht door de 'mato oput', de 'bittere beker'.

'Dit is een traditionele vorm van rechtspraak en boetedoening onder het Acholi volk, het volk waar leiders, soldaten en slachtoffers van de LRA toe behoren. Inmiddels zijn er via de methode van de 'bittere beker' al 17.000 LRA-soldaten berecht. Zij hebben boete gedaan, hebben amnestie gekregen en zijn nu weer volwaardige leden van de samenleving.

Hoe werkt de 'bittere beker'? De soldaat verschijnt voor een raad van stamouders. De woordvoerder van de familie die hij onrecht heeft gedaan (bijvoorbeeld door iemand te vermoorden of te ontvoeren) zet de zaak uiteen voor de raad. De soldaat mag zich vervolgens verweren. Dit alles ge-

beurt publiekelijk en vaak onder massale belangstelling. De stamouders beraden zich en geven een oordeel. Meestal wordt een boete naar draagkracht vastgesteld in de vorm van geld, vee of een werkstraf en een termijn waarbinnen deze moet worden betaald. Vervolgens wordt de schuldige en publiek uitvoerig beschimpt door de klager, waarbij hij als antwoord steeds 'vergeef mij, vergeef mij' uitroept. Hierna drinken klager en dader gezamenlijk een traditioneel, zeer bitter sap uit een kalebas. Is de kalebas leeg, dan is de zaak afgelopen. Na het voldoen van zijn boete is de schuldige vergeven, niemand zal ooit nog aan zijn misdaad refereren, het is alsof het nooit is gebeurd. Sinds kort erkent de Ugandese overheid deze vorm van rechtspraak.

Bij de 'mato oput' wordt de strafmaat door de stamouders bepaald aan de hand van de ernst van het vergrijp. Veel LRA-soldaten zijn niet alleen dader, maar ook slachtoffer. Velen van hen zijn gedwongen bij de LRA ingelijfd, vaak toen ze zelf nog kind waren. Misschien is de zeer volkse 'mato oput' niet direct geschikt voor de verantwoordelijken van de LRA. Maar ik pleit ervoor om de berechting van leiders als Joseph Kony wel plaats te laten vinden in het eigen land, op een transparante en voor de bevolking begrijpelijke manier die verband houdt met de eigen traditie', aldus Ton van der Lee.

Toen ik zijn artikel las dacht ik: hadden we in Nederland in 1945 ook maar zo'n traditie gehad. Dan had er na berechting en het uitzetten van de straf door de politieke delinquenten echt een punt achter het verleden gezet kunnen worden en waren zij en hun familie niet nog decennialang de dupe geworden van de morele straf die de samenleving hen oplegde: een keer fout, altijd fout. Wat had de Afrikaanse wijsheid van 'de bittere beker' ons een boel ellende kunnen besparen!

Gonda Scheffel-Baars

THEMADAG KOMBI 31 MEI 2008 IN MAARN

Het ochtendprogramma was gewijd aan de verschillen in problematiek en hulpvragen tussen de diverse generaties kinderen van de oorlog, terwijl in het middagprogramma uitleg gegeven en geoefend werd met de zelfhulptechniek EFT (Emotional Freedom Technique, de emotionele vrijheidstechniek).

Gelske van de Vlucht, een van de initiatiefneemsters van Kombi, schetste in haar welkomstwoord de bestuurlijke problemen waarmee Kombi op dit moment te maken heeft, waardoor de voortzetting van de organisatie zelfs op het spel staat. De ‘werkers van het eerste uur’ hebben twee jaar geleden de leiding overgedragen aan de jongeren, maar er is te weinig menskracht om de zaak echt draaiend te houden. Een klein groepje is aan het bekijken op welke manier Kombi voortgezet zou kunnen worden, voornamelijk of uitsluitend voor de na-oorlogse generatie (NOG). Belangrijk is dan om te weten of er bij die naoorlogse generatie behoefte is aan ondersteunende zelfhulpactiviteiten en van welke aard deze dan zouden moeten zijn. Een inventarisatie van de verschillen tussen de generaties zou eveneens richting kunnen geven aan het verder zoeken naar (deels) andere en nieuwe wegen om mensen op het bestaan van Kombi attent te maken en ondersteuning aan te bieden.

Erik Guns van het Herinneringscentrum Kamp Westerbork interviewde zes personen, één voor de oorlog geboren, één tijdens de oorlog geboren en de anderen van korter of langer na de oorlog.

Voor degenen die nog niet zo lang deelnemen aan de activiteiten van Kombi is het voortbestaan van de organisatie belangrijk, eigenlijk een ‘must’. Zij hebben binnen de praatgroepen of op themadagen een begin gemaakt met het verwerken van bepaalde problemen, maar willen graag nog meer mogelijkheden benutten om, in contact met andere kinderen van de oorlog, persoonlijk te groeien.

Uit de interviews met degenen die na de oorlog geboren zijn bleek duidelijk hoe moeilijk het voor hen was om in de gaten te krijgen dat de psychische en sociale problemen waarmee zij worstelden in verband konden worden gebracht met de (niet-verwerkte) oorlogservaringen van hun ouders of grootouders.

Een van hen ontdekte op een studiedag voor hulpverleners, indertijd door het ICODO georganiseerd, dat zijn vader als dwangarbeider tot een van de categorieën oorlogsgetroffenen werd gerekend. Dat veranderde zijn visie op hem en maakte hem ook duidelijk dat hun moeizame relatie sterk beïnvloed was geweest door zijn vaders oorlogsbelevissen. Een van de anderen werd door zijn broer op mogelijke invloed van de oor-

log gewezen, terwijl een ander door het lezen van informatie over Herkenning en over Kombi, door een hulpverlener aan haar moeder gegeven, de relatie met haar eigen problemen en de onverwerkte oorlogservaringen van haar ouders kon leggen. De jongste die zelf begon te vermoeden dat haar problemen met de oorlog te maken hadden, ving bij haar therapeut bot, maar vond bevestiging van haar vermoeden op het internet toen ze de website van Kombi trof. Zij merkte ook op, dat als je niet op zoek bent naar opheldering van je problemen je geen oog hebt voor informatie die je verder kan helpen, omdat je die niet leest of de relevantie ervan voor jou niet oppikt.

Uit de interviews met de na de oorlog geboren bleek dat zij willen weten wat hun (groot)ouders hebben meegemaakt en welke psychische problemen daaruit voor hen zijn voortgekomen. Zij willen het gedrag van hun ouders leren begrijpen en daardoor ook hun eigen gevoelens, gedachten en gedragingen. Want de problemen waarmee zij worstelen zijn vaag: ongedefinieerde angsten, onzekerheid, identiteitsvragen. Als je weet waardoor zij (mede) veroorzaakt worden, ben je al een stuk op weg om ze op te lossen. De ‘ouderen’ binnen Kombi kunnen de ‘jongeren’ die informatie geven, waarbij het soms eenvoudiger is om met een ander dan de eigen ouders (of kinderen) over oorlogservaringen te spreken. Dat zou op themadagen of in praatgroepen kunnen; dat betekent dat er een (klein) aantal groepsbegeleiders moet blijven om deze activiteiten te begeleiden.

In de discussie na de interviews werd gesproken over Kombi als ontmoetingsplaats, Kombi als kenniscentrum en Kombi als voorbeeld voor mensen in andere, maar toch vergelijkbare situaties (vluchtelingen, asielzoekers, herenigde gastarbeidersgezinnen).

De conclusie is eigenlijk, dat Kombi moet blijven voortbestaan, dat ‘het licht nog niet mag worden uitgedaan’. Dat kan alleen als er genoeg menskracht gevonden wordt om de taken die er duidelijk nog liggen te gaan uitvoeren. De laatste vier jaar is er steeds naar mannen en vrouwen gezocht die die verantwoordelijkheid op zich willen nemen en toen dat niet echt goed lukte is er een wat moedeloze sfeer binnengesijpeld. Op deze morgen in Maarn was deze afwezig, er hing iets sprankelends in de lucht, iets inspirerends. Welke mensen zijn bereid het wat aan lager wal geraakte scheepje van Kombi weer vlot te trekken?

Marja Vinjé legde na de lunch uit wat de EFT-methode inhoudt. Petra was bereid om samen met Marja te laten zien hoe de methode werkt en de aanwezigen konden zelf mee-oefenen. We kregen een map met informatie mee naar huis, waardoor datgene wat gede-

(Vervolg op pagina 26)

(Vervolg van pagina 25)

monstreerd was nog eens nagelezen en naar behoefte zelf uitgevoerd kon worden. Marja gaf ons een bloem mee naar huis en na afloop van het programma kon er bij een hapje en drankje nog wat nagebabbel worden.

Dank aan de mensen die deze themadag hebben voorbereid en hun bijdrage hebben geleverd.

Gonda Scheffel-Baars

Kijken naar de oorlogsgeschiedenis

Je kunt heel verschillend naar de geschiedenis van de Tweede Oorlog (WO2) kijken en dat gebeurt dan ook. Voorop lopen de geschiedwetenschappers. In 2005 verscheen een aardig boekje ¹⁾ van ruim 100 bladzijden dat mijn aandacht trok omdat juist dit onderwerp daar aan de orde kwam. Het behandelt het veranderende beeld van die oorlog in de Nederlandse jeugdliteratuur in de 60 jaren na 1945, maar is voor ons vooral interessant door de inleiding.

De auteur, F.F.L. Abbink (FA), historicus, woonde na de oorlog als Nederlands kind aan de andere kant van onze grens met Duitsland, maar ging in Nederland naar de basis- en middelbare school. Hij ontdekte een vreemd spanningsveld. Zijn Nederlandse leeftijdsgenoten schenen Duitsers te zien als slechte, onaardige, vraatzuchtige mensen en hadden geen goed woord over voor hun burens maar in zijn woonomgeving zag hij om zich heen andere mensen. Het waarom is hem gaan fascineren en hij schreef er over.

Hij onderzocht de Nederlandse historiografie over WO2 en deelde die in zes perioden. In de eerste, van 1945-1960, ziet hij een tweedeling in onze geschiedschrijving: die van de eigen Nederlandse samenleving en apart die van de Jodenvervolgung. Het zwart-wit-beeld overheerst. In de tweede periode, van 1960-1970, constateert hij een verandering. Nederland wordt zich door het Eichmann-proces bewust van de banaliteit van de sjoa: een ambtenaar voert achter zijn bureau uit wat ideologen van de NSDAP hebben uitgedacht. Lou de Jong komt begin jaren zestig met de TV-serie *De Bezetting*. FA constateert dat hij geen mensen van de verkeerde kant in beeld bracht en dat de aflevering over de Jodenvervolgung bestond uit reacties van Nederlanders op die vervolgung. FA zegt dat “*geruststellend*” het juiste woord is voor de inhoud. Dan komt in 1967 het eerste deel van *Het Koninkrijk* uit: een bevestiging van het traditionele beeld van de oude generatie over goed en fout. Presser in *Ondergang* nuanceerde niet

lang daarna: er was ook heel wat grijs.

In de periode van 1970-1985 wordt de Jodenvervolgung het symbool voor de ellende en wreedheid die WO2 met zich mee bracht. Het onderwijs kon geen verklaring geven voor wat er in dat opzicht gebeurd was, maar wilde er wel lessen uit leren. Dan vindt er van 1985-1990 een ingrijpende omslag plaats door het werk van prof. Blom. Hij ondermijnde het zelfvertrouwen van de Nederlander over het ‘goed’ zijn in de oorlog. Er kwam ruimte voor nuance en hij zocht de wetenschappelijke benadering. In de periode van 1990-2000 blijkt dat WO2 in de gruwelijke aspecten helemaal niet zo uniek was. Er werd nog steeds vervolgd en vermoord, o.a. vrij dichtbij op de Balkan, verder weg in China en het voormalige Cambodja. In Nederland bleef desondanks de ellende tijdens WO2 vrij centraal staan. Wat je zelf beleeft, overheerst. In de periode 2000-2005 gaat men de naakte waarheid zien, alles is wel zo’n beetje uitgezocht. “De normalisering van het verleden” was begonnen. Men begint groepen van de vroegere vijand als mensen te zien. Constateerde dat niet iedereen zich als monster gedroeg.

FA vat het helder samen: Van weglopen en negeren naar het onderzoeken van de vaak schokkende feiten, naar het verdwijnen van alle romantiserende elementen en het ontdekken van de menselijkheid.

Ik constateer dat er nog altijd wordt weggelopen van een zwarte episode in de vaderlandse geschiedenis. Maar wat brengt ons de komende periode tot pakweg 2015 in dit opzicht? Zien we het proces van de naakte waarheid zich verder ontwikkelen en gaat men zien dat de vervolgung van de politieke gevangenen in Nederland vanaf 1944, 1945 buitensporig was door onparlementaire en onwijze beslissingen in Londen? Gepaard gaande met een hetze die tot bijna ongelofelijke excessen in en buiten de kampen leidde? Waarom moesten bij voorbeeld baby’tjes en peuters van hun moeders afgenomen worden en vrouwen geschoffeerd en verkracht worden? Wat had dat nog met politieke vervolgung te maken?

Gerrit Bothof, De Blekerij 22, 3831 CT Leusden, e-mail: gerritbothof@planet.nl

¹⁾ F.F.L. Abbink, *Van Engelandvaarders tot Oorlogswinter, Het veranderende beeld van de Tweede Wereldoorlog in de Nederlandse jeugdliteratuur (1945-2005)*, Walburg Pers

Mogelijkheden tot inzage van dossiers bij het Nationaal Archief

In het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging zijn de justitiële dossiers van de, van collaboratie met de Duitse bezetter verdachte, Nederlanders ondergebracht.

De toegankelijkheid van de dossiers wordt bepaald door de Archiefwet van 1995.

Bij het Nationaal Archief gelden nog steeds voorwaarden voor de inzage van de dossiers. Deze beperking geldt echter alleen voor betrokkenen in het archief die nog in leven zijn. Is deze eenmaal overleden dan is het archief in principe voor iedere burger toegankelijk. Het Nationaal Archief wijst die belangstellenden wel op de belangen van de kinderen en familie.

Adres:

Nationaal Archief
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

Openingstijden: dinsdag van 9.00 tot 21.00 uur
woensdag t/m vrijdag 9.00 tot
17.00 uur
zaterdag 9.00 tot 13.00 uur

Familieleden van betrokkenen hebben recht op inzage als:

de desbetreffende is overleden

de desbetreffende toestemming geeft tot inzage.

en er is de mogelijkheid dat informatie uit het dossier gegeven wordt door een ambtenaar van het Rijksarchief op grond van een verklaring van een psychiater of psychotherapeut waarin duidelijk gemaakt wordt dat het voor het geestelijk welzijn van de aanvrager onontbeerlijk is dat deze informatie gegeven wordt. Men kan dan dus niet zelf het dossier inzien maar krijgt antwoord op de vragen die men heeft.

Voor informatie kan men bellen met het Nationaal Archief (voorheen Rijksarchief):

Telefoon: 070 3315444
Fax: 070 3315499
email: info@nationaalarchief.nl
website: www.nationaalarchief.nl

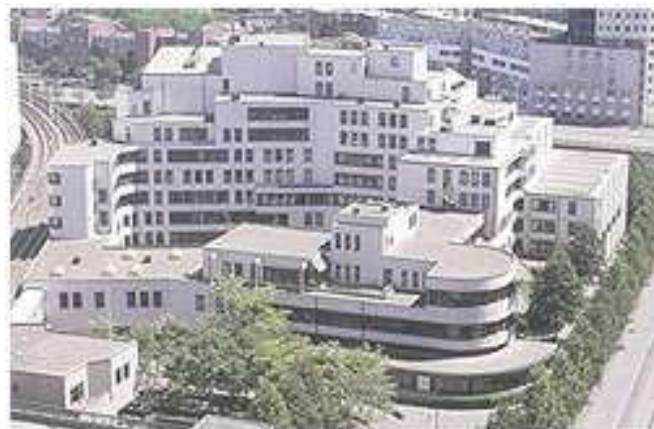
Het verzoek tot inzage van een dossier kan alleen schriftelijk. Dit moet toegestuurd worden aan:

Het Nationaal Archief
Secretariaat afd. Publiek
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

In dit verzoek dient voor te komen, respectievelijk bijgesloten te zijn:

Naam, volledige voornamen, geboortjaar en plaats van degene waarnaar onderzoek wordt gedaan.

Bewijs van overlijden (mag een kopie van een rouwkaart zijn, ofwel een uittreksel uit het overlijdensregister dat aan te vragen is bij de afdeling Burgerzaken van de gemeente waar de persoon is overleden). Een bewijs van overlijden is niet noodzakelijk als de persoon vóór **1907** is geboren.

Mogelijkheden tot inzage van dossiers bij het Nationaal Archief

Indien de betrokken persoon niet is overleden dan is een vereiste: een door hem of haar getekende verklaring waarin hij/zij toestemming geeft voor inzage door een met name genoemde persoon; deze verklaring dient vergezeld te gaan van een kopie van een geldig legitimatiebewijs van degene die toestemming geeft.

- De relatie tot de persoon.
- Korte motivering van de wens tot inzage
- Zoveel mogelijk gegevens over de betrokkene te vermelden: d.w.z. naam, evt. meisjesnaam, geboortedatum en geboorteplaats, eventueel de organisatie waarvan hij/zij tijdens de bezetting lid was, etcetera.

Het Ministerie gaat dan kijken of er inderdaad over diegene een dossier is. Als dit niet zo is dan wordt u dat gemeld; als het wel zo is stuurt men u een briefje met het inzagerecht. Daarop staat het telefoonnummer waar u naar toe moet bellen om een afspraak te maken. Meestal duurt dit zo'n twee tot drie weken.

U kunt niets van de inhoud van het dossier meenemen. U kunt er ook niets van kopiëren. Wat u wel mag is gegevens overschrijven. Een en ander is bedoeld om niet alleen de privacy van de betrokkene maar ook van directe verwanten te beschermen.

SWH

HET BULLETIN

is een uitgave van de Stichting Werkgroep Herkenning.

Het doel van de werkgroep is:

- **het bevorderen van hulpverlening aan hen die**
In persoonlijk en/of maatschappelijke leven moeilijkheden ondervinden, doordat een of beide ouder(s) of grootouder(s) aan de kant Van de bezetter stond(en), dan wel de bezetter waren.
- **bekendheid geven aan de problematiek van deze groepering.**
De werkgroep is niet verbonden aan enige politieke partij, levensbeschouwelijke stroming of kerkelijk genootschap. De werkgroep distantieert zich nadrukkelijk van elke vorm van sympathie voor (neo) fascisme en (neo)nazisme.

Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het volgende nummer komt uit **half december 2008**. Kopij voor dit nummer moet uiterlijk 15 november 2008 in het bezit zijn van de redactie.

We stellen het op prijs als u de kopij verstuurt via de email. U kunt uw kopij ook toesturen per diskette/CD en natuurlijk gewoon op papier.

Redactieadres **Het Bulletin**:
Gonda Scheffel-Baars, Nieuwsteeg 12, 4196 AM
Tricht of mail naar scheffelbaars@planet.nl

Redactie
Gonda Scheffel-Baars (hoofredacteur)
Cuny Holthuis-Buve
Gerard van der Woud (eindredacteur)

Niets uit dit nummer mag worden overgenomen anders dan na toestemming van de redactie.

Het Bulletin

Jaargang 23, Nummer 3, september 2008

stichting
werkgroep
herkenning